

บทที่ ๓

วิเคราะห์การสื่อสารพุทธธรรมในธรรมนิยายของทมยันตี

ธรรมนิยายของทมยันตีเป็นงานที่ทรงคุณค่าน่าศึกษา เพราะนอกจากจะให้อรรถรสในการอ่าน ชวนค้นหาติดตาม ยังเปี่ยมด้วยคำสอนทางพระพุทธศาสนา ทั้งแทรกเสริมด้วยความรู้สมัยใหม่ ผสมผสานแสดงเหตุและผลอย่างกลมกลืน ทั้ง ศาสนา ปรัชญา จิตวิทยา วิทยาศาสตร์ รวมถึงพิธีกรรม ประเพณี ความเชื่อที่สอดประสานกันอย่างลงตัว

ในบทนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์การสื่อสารพุทธธรรมในธรรมนิยายของทมยันตี ๔ เรื่อง คือ ฌาน จิตา มายา และไวษณวี ต่อไป

๓.๑ ธรรมนิยายของทมยันตี

ทมยันตีเป็นหนึ่งในนักประพันธ์ที่ได้รับการยอมรับอย่างสูง ในงานประพันธ์หลากหลายรูปแบบ อาทิ นวนิยายรักโรแมนติก นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ นวนิยายชีวิต นวนิยายตลก นวนิยายการเมือง เรียกว่านวนิยายของทมยันตีนับร้อยเรื่องมีหลากหลายแนว และประสบความสำเร็จทุกเรื่องทุกแนวก็ว่าได้ การทำงานของทมยันตีประสบความสำเร็จอย่างมาก เป็นเพราะทมยันตีให้ความสำคัญกับรายละเอียดไม่ว่าจะเป็นพล็อตเรื่อง ฉาก ความมีชีวิตของตัวละคร กอปรกับประสบการณ์และทักษะของการใช้ภาษาที่ลุ่มลึก ทำให้นวนิยายของทมยันตีเปี่ยมด้วยคุณค่าในการสื่อสารธรรม และคุณค่าทางวรรณศิลป์เป็นอย่างยิ่ง ธรรมนิยายของทมยันตีมีมากมายหลายเรื่อง ในงานวิจัยนี้เลือกศึกษาธรรมนิยาย ๔ เรื่อง คือ ฌาน จิตา มายา และ ไวษณวี

๓.๑.๑ ธรรมนิยายเรื่องฌาน

“ฌาน” มี ๒ ตอน คือ เล่ม ๑ ตอนปฐมกาล เริ่มตั้งแต่บทที่ ๑ ถึงบทที่ ๒๓ และ เล่ม ๒ ตอนทุติยบรรณ เริ่มต้นจาก ๒๔ ถึงบทที่ ๔๓ (บททวารวดี) รวมจำนวนหน้า ๕๕๔ หน้า ประเด็นที่น่าสนใจปรากฏอยู่ในธรรมนิยายเรื่องนี้ คือ ๑.วิธีนำเสนอและการสื่อหลักธรรมคำสอนตามแนวพระพุทธศาสนา ๒. ฌานกับเทวศาสตร์ ๓. ฌานกับวิทยาศาสตร์

ความโดดเด่นอีกอย่างหนึ่งในธรรมนิยายเรื่องฌานก็คือ สุนทรียภาพทางภาษาที่หมดจดงดงาม ทำให้อ่านธรรมนิยายเรื่องนี้สนุก ตื่นเต้น น่าอ่าน น่าติดตาม และเป็นบาทฐานของผู้เริ่ม หรือสนใจใคร่ศึกษาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพราะธรรมนิยายเรื่องฌาน ลำดับเหตุการณ์สร้างพื้นฐานในการเรียนรู้ ตามการดำเนินชีวิตของใจแก้ว ตั้งแต่ ปรีชา ภูมิ ภูมิ และภูมิเวธ จึงทำให้สามารถเห็นขั้นตอนในการปฏิบัติอย่างครบถ้วน

ไอ้ตัวเล็ก หรือ ใจแก้ว เด็กหญิงกำพร้าที่ได้นางเสื้อเลี้ยงไว้เป็นลูก เมื่ออยู่ในป่าใจแก้วต้องเรียนรู้ทั้งสิ่งที่เป็นสมมุติสัจจะ จนถึงปรมาตตสัจจะ ผ่านความรักความสูญเสีย พบเจอกับเรื่องราวมหัศจรรย์ในเมืองบาดาลของพญานาคราช และที่เมืองลับแล โดยใจแก้วได้รับการอบรมสั่งสอนจากพระอริยสงฆ์ ฤๅษี และ ผู้บำเพ็ญธรรมอื่นๆ จนสามารถบรรลุฌาน ด้วยศรัทธาและการปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ และกอบประด้วยความเมตตา จึงก้าวข้ามมายังโลกมนุษย์เพื่อช่วยเหลือบรรเทาความทุกข์ และสอนสั่งบุคคลผู้มีความพร้อมในการพัฒนาด้าน หลังจากนั้นใจแก้วจึงดำเนินไปสู่มรรคาแห่งความหลุดพ้น

ทมยันตีเน้นการสื่อธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม ทั้งสมถะและวิปัสสนา ใจแก้วเริ่มต้นปฏิบัติสมถกรรมฐาน ดังความตอนหนึ่งว่า “ภาษาใจสื่อมาถึงใจมัน ลมหายใจเข้าจุดไหน กระทบฐานอะไร สิ้นสุดที่ไหน ยามออกกระทบฐานอะไร”^๑ “มันนั่งสองขาขัดสมาธิริมขอบสุด ลมจัดทำให้ตัวไหวโยก...มันขัดสมาธิด้วยความไม่สบายใจเป็นครั้งแรก ขอบหินยื่นห่างจากผาภายใต้ ถ้ามันร่วงลงไปมันจะตะกุกขึ้นมาได้ยังไง”^๒ บริบทจากเรื่องฌาน ที่นำมาอ้างอิงนี้เป็นสมถกรรมฐานที่เป็นอานาปานสติ สอดคล้องกับความในพระไตรปิฎกว่า “สมถะ เป็นโณ ความตั้งอยู่แห่งจิต ฯ ล ฯ สัมมาสมาธิ นี้เรียกว่าสมถะ”^๓ หรือพุทธพจน์ในกัมมสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติสมาธิเมื่อนี้ ที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้วย่อมเป็นสภาพสงบ ประณีต สดชื่นเป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุข และทำบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ฯ ให้อันตรธานไป สงบไปโดยเร็ว”^๔ หรือในเวสาลีสูตรว่า “ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก ฯ ล ฯ สำเนียงกว่าจะพิจารณาเห็นความสละคืน หายใจเข้า สำเนียงกว่า จะพิจารณาเห็นความสละคืน”^๕ “ตัวปู่บอกด้วยภาษาใจจุดจุดใส ๆ ตรงกลาง ความเคยชินทำให้มันจับแก้วกลม ๆ โชติช่วงได้ในวิบตา แต่ตอนจะมองเฉพาะจุดกึ่งกลาง...มันอยากรู้ว่าจุดสว่าง ๆ มีอะไรอีก มีลูกแก้วที่ดวงแน่ มันจึงเพลิดเพลิด...หากดูแล้วจะเป็นยังงี้ก็ไม่ว่า ตัวปู่ให้ดูก็ดู...หะะ ดูลึกลงไป...ลงไป”^๖

เหตุการณ์นี้แสดงว่า “ใจแก้ว” ใช้กสิณแบบโอทาตกสิณ คือ เพ่งจุดสีขาวจนกลายเป็นดวงสว่าง พระอภิธรรมปิฎกจำแนกกสิณ ๘ เป็นอย่างละ ๑๖ ดังนี้

สภาวะธรรมที่เป็นกุศล เป็นโณ โยคาวจรบุคคลเจริญมรรคเพื่อเข้าถึงรูปภพ สัจจจากาม ฯลฯ บรรลุปฐมฌานที่มีอาโปกสิณเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีเตโชกสิณเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีวาโยกสิณเป็น

^๑ ทมยันตี, ฌาน เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ณ บ้านวรรณกรรม, ๒๕๕๔), หน้า ๙.

^๒ ทมยันตี, ฌาน เล่ม ๑, หน้า ๑๓.

^๓ อภิ.สง (ไทย) ๓๔/๑๓๖๒/๓๔๐.

^๔ ส.ม. (ไทย) ๑๔/๙๘๕/๔๖๕.

^๕ ส.ม. (ไทย) ๑๔/๙๘๖/๔๖๖.

^๖ ทมยันตี, ฌาน เล่ม ๑, หน้า ๑๓.

อารมณ์ ฯลฯ มีนิลกสินเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีปีตกลินเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีโลหิตกลินเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีโอทาทกลินเป็นอารมณ์ อยู่ในสมัยใด ในสมัยนั้น ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ ก็เกิดขึ้น ฯลฯ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่าป็นกุศล^๗

ใจแก้วเจริญอสุกกรรมฐาน เพื่อยกขึ้นสู่วิปัสสนาดังข้อความว่า

ไอ้ตัวเล็กมองสงบ..เอ เวลามันตายคงเป็นอย่างนี้แหละนะ “มอง” ด้วยตาใน เพ่งทีละส่วน ละเอียดลออไม่ลดละ เอ๊ะ..ถ้าตาหลุด ข้างในจะเป็นยังไง? ตาที่ถลอกค้ำ เน่าหลุดเพละออกมา เห็นแต่รูกงโป..เออ..ยังเงื้อมอง จมูกกับฟันละ มันอ้าแหว่งแก ข้างในเป็นอย่างไร เนื่อเน่าหลุดออก จมูกกลวง ฟันยืงขาว มีเนื่อเน่า ๆ ติดเป็นส่วน ๆ แล้วถ้ามันหลุดเป็นชิ้น ๆ ละ หัวกลม ๆ กลิ้ง หลุน ๆ มาชิดมัน แขน ขา มือ ตีน แยกเป็นส่วน ๆ แม้ตรงท้องก็ขาดออก ใส่ฟองกองทะลัก คนกับ สัตว์ไม่ได้ผิดกันเลย..ตาย..เป็นเช่นนี้ สัตว์ทุกตัวในป่า และสัตว์คนเป็นเช่นนี้ กระตือรือร้น หัก ละเอียด จนป่นเป็นผงเป็นกอง จากนั้นก็กระจายเป็นธุลีทั่วพื้นถ้า..จิตที่โพล่งยิ่งสว่าง แสงขาวนวล ฉายไปทั่วพื้นถ้า กลิ่นหอมบางอย่างกระจายกรุ่น มันถูกสอนด้วยอสุกกรรมฐานสืบ เป็นลำดับ อสุกกรรมฐานนี้เป็นพื้นฐานที่จะน้อมนำให้เจริญวิปัสสนาญาณ^๘ สอดคล้องกับความใน พระไตรปิฎกว่า “วิปัสสนา เป็นไฉน ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลงมกมาย ความเลือกเพ็น ธรรม สัมมาทิฐิ นี้เรียกว่าวิปัสสนา”^๙

รากสูตรระบุถึงการละธรรม ๓ ประการความว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๓ ประการ เพื่อละธรรม ๓ ประการ นี่คือ (๑) ภิกษุควรเจริญอสุกเพื่อละราคะ (๒) ภิกษุควรเจริญเมตตา เพื่อละโทสะ (๓) ภิกษุควรเจริญปัญญาเพื่อละโมหะ”^{๑๐} พ้องกับความในราชทัตเถรคาถาที่ว่า

ภิกษุไปป่าช้าฝังศพแล้ว ได้เห็นซากศพหญิงที่ถูกทอดทิ้งไว้ในป่าช้า ทั้งถูกหมุ่นนอนบ่อนกตักินอยู่ ธรรมดาคนผู้รักสวयरักงามบางพวก พบเห็นซากศพอันแล้วพากันเกลียดชัง (แต่)กามราคะ ปรากฏแก่เรา เรานั้นเป็นเหมือนคนตาบอด เพราะไม่เห็นของไม่สะอาด ที่ไหลออกจากทวารทั้ง ๙ ในซากศพนั้น ชั่วระยะเวลาที่ชั่วสก เราหลีกเลี่ยงออกจากสถานทีนั้น มีสติสัมปชัญญะได้เข้าไปยัง สถานที่สมควรแห่งหนึ่ง จากนั้น โยนิโสมนสิการจึงเกิดขึ้นแก่เรา โทษก็ปรากฏความเปื้อนหายก็ เกิดขึ้นพร้อมกัน ต่อแต่นั้น จิตของเราก็หลุดพ้น^{๑๑}

ตัวอย่างจากธรรมนิยายเรื่องฉาน และการอ้างอิงพระไตรปิฎก จะเห็นได้ว่ามัยนัตติต้องการ สู่ถึงการปฏิบัติ ตามขั้นตอน ตามมรรคาแห่งการหลุดพ้น ไปจนถึงพระนิพพาน

^๗ อภ.สง. (ไทย) ๓๔/๒๐๓/๖๙.

^๘ มัยนัตติ, ฉาน เล่ม ๑, หน้า ๑๗๑.

^๙ อภ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๓๖๓/๓๔๐.

^{๑๐} อง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๐๗/๖๒๔.

^{๑๑} ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/ ๓๑๕-๓๑๙/๓๔๒.

๓.๑.๒ ธรรมเนียมเรื่องจิตา

ธรรมเนียมเรื่องจิตา เริ่มแรก ตีพิมพ์เป็นตอน ๆ ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ และได้รับความสนใจอย่างสูงยิ่งจากผู้อ่านไทยรัฐ^{๑๒} สำนักพิมพ์ ณ บ้านวรรณกรรมนำมารวมเล่ม บทที่ ๑ ถึง บทที่ ๒๓ อยู่ในเล่ม ๑ และบทที่ ๒๔ ถึง บทที่ ๔๖ (บทอาสนวน) รวมจำนวน ๖๔๐ หน้า

จิตา เป็นลูกสาวคนเดียวของ ทศพร และ จารวี ที่แยกครอบครัวออกมา ถึงมีอายุยังไม่เข้าอนุบาล แต่ก็ฉลาด เป็นผู้ใหญ่มากว๊าย แต่ที่ไม่เหมือนใครคือเธอมีพลังจิตพิเศษ เมื่อเริ่มแรกก็ดูเหมือนจะใช้เพื่อความต้องการเล็กๆ น้อยๆ แต่ไม่นาน ก็เปลี่ยนเป็นการช่วยเหลือและน้อมนำให้สู่พระธรรม ทั้งญาติ เช่น ป้า และลูกพี่ลูกน้อง คนที่อยู่ใกล้ หรือ ผ่านมา โดยเฉพาะคุณย่าทัศนีย์ ที่สามารถละวาง จนสามารถเริ่มก้าวอย่างสู้นทางแห่งปฐมบทของการปฏิบัติสู่ความหลุดพ้น

ประเด็นที่น่าสนใจในธรรมเนียมเรื่องนี้คือ อำนาจพิเศษที่อยู่ในตัวของเด็กหญิงที่ชื่อ จิตา เป็นพลัง "สูงสุด" แน่ เพียงแต่ข้อสงสัยคือ เธอ มีได้อย่างไร และได้มาจากไหน แต่อะไรก็ไม่เท่ากับว่าจิตายังเล็ก ดังนั้น การจะสอนเธอในเรื่องของ สติ เพื่อให้ควบคุมพลังงานอันสูงสุดได้ เด็กหญิงตัวน้อยจะเข้าใจหรือ พลังนั้น ฤทธาานุภาพแลมากด้วยพลาานุภาพและอำนาจเพียงใด พลังนั้น ยามควบคุมไม่ได้จะบังเกิดสิ่งใด คือ พลัง ที่จะเผาผลาญสิ่งอื่นได้ กระทั่ง..มนุษย์ คือพลังที่จะเผาผลาญได้แม้ตัวเอง

หมยันตีถ่ายทอดความคิดเรื่องจิตไว้ในธรรมเนียมเรื่องจิตาอย่างแจ่มแจ้งว่า คนทั่วไป..นับถือ "รูป" มากกว่า "จิต" ทั้งๆ ที่จริงแท้ โลกหมุนไปตามจิต วัฒนการไปตามจิต และเป็นไปด้วยอำนาจของสิ่งเดียวคือ "จิต" ความเจริญทางวัตถุ เป็นสิ่งที่เห็นง่าย สัมผัสได้ หากความเจริญทางจิตนั้น ใครทำ ใครรู้ ใครได้ มนุษย์ รู้จักสิ่งอื่นทั่วถ้วน หาก "กาย"ตนลี หารู้ไม่ว่า สิ่งใดเล่าซ่อนอยู่ สิ่งใดเล่าทรงอานุภาพ วนเวียน เกิด-ดับ เพราะจิตที่เกี่ยวข้องด้วยตัณหายึดเหนี่ยวและกิเลส นำให้เศร้าหมอง วางเถิด วางทุกสิ่ง วางจึงว่าง ในความว่างจะมีพลังมหาศาล ฤๅญแจอันที่จะไขพลังนั้นมาใช้ มีประการเดียว "จิตา"^{๑๓} มนุษย์ที่ถูก "โลกว่าง" คือผู้แพ้ มนุษย์ที่สามารถ "ว่างโลก" ได้ คือผู้มีชัย

นอกจากธรรมเนียม"จิตา"หมยันตีกล่าวถึงจิต และพลังจิตเป็นหลัก ยังโยงถึงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา แต่กระนั้นก็แทรกเรื่องของเทพไว้ประปราย คงจะเป็นเพราะหมยันตีสนใจศึกษาเรื่องเกี่ยวกับเทวศาสตร์ จึงอดไม่ได้ที่จะนำเรื่องเทพ เทวดามาผูกไว้ในธรรมเนียมเพื่อสร้างสีสันให้กับผู้อ่านด้วยอีกทางหนึ่ง

ธรรมเนียมเรื่องจิตากอปรด้วยหลากหลายข้อธรรม กล่าวได้ว่ามีมากที่สุดในบรรดาธรรมเนียมทั้ง ๔ เรื่อง แต่พุทธธรรมที่โดดเด่นก็คือการสื่อเกี่ยวกับจิต ดังตัวอย่างตอนที่จารวีมารดาของจิตา

^{๑๒} หมยันตี, จิตา เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ณ บ้านวรรณกรรม, ๒๕๕๘), หน้า คำนำสำนักพิมพ์.

^{๑๓} หมยันตี, ไชยณวี เล่ม ๑, หน้า คำนำสำนักพิมพ์.

คิดเป็นภาษาอังกฤษในใจ แต่จิตาลูกสาวตัวน้อยกลับสามารถอ่านจิตของแม่ แล้วตอบคำถามในใจแม่ได้อย่างน่าอัศจรรย์ว่า “ภาษาก็ไม่ใช่เรื่องสำคัญ...ความคิดก็เป็นคลื่น ใครจะคิดเป็นภาษาอะไรก็ตาม หากคลื่นจะเหมือนกันหมด คนรับจะเข้าใจทันที และเมื่อตอบ คำตอบก็จะเป็นคลื่นเช่นเดียวกัน เมื่อใดแปรเป็นคำพูดจะเป็นภาษาของคนนั้น”^{๑๔} “โทรจิต” จารวิหุลุดปากออกมา จิตาตอบว่า “จิตเป็นใหญ่ จิตเป็นประธาน”^{๑๕} อีกตอนหนึ่งเมื่อทศพรและจารวิสองสามิภรรยา ได้รู้เห็นพลังจิตหรือจิตานุภาพของจิตา จึงรู้สึกกังวลจึงปรึกษากับพระรูปหนึ่ง (หลวงปู่) หลวงปู่กล่าวว่า “ใช่ ใจเป็นใหญ่ ใจเป็นประธาน มนุษย์สำเร็จที่ใจ ใจคือจิตนี้แหละ พระพุทธเจ้าก็ทรงสำเร็จที่ใจ”^{๑๖}

สอดคล้องกับเจโตปริยญาณในพระไตรปิฎกตั้งข้อความว่า “เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุย่อมจิตไปเพื่อเจโตปริยญาณ กำหนดรู้จิตของสัตว์และคนอื่นด้วยจิตของตน”^{๑๗} หรือพุทธพจน์ในสมาธิมุลกสมุปัตติสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย นมสจากมโหโค นมสจากนมส เนยข้นจากนมส เนยใสจากเนยข้น ยอดเนยใสจากเนยใส ยอดเนยใสขาวโลกถือว่าเป็นเลิศในบรรดานมส เป็นต้น แม้ฉันใด บุคคลผู้ได้ฌานที่ฉลาดตั้งจิตมั่นในสมาธิ และฉลาดในการเข้าสมาธิ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นผู้เลิศ ผู้ประเสริฐ เป็นประธานสูงสุดและยิ่งใหญ่ที่สุด”^{๑๘}

ตัวอย่างที่กล่าวมาแสดงความเชื่อมโยงของจิต และจิตในบริบทของพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน

๓.๑.๓. ธรรมเนียมเรื่องมายา

“มายา” มี ๒ เล่ม เล่มที่ ๑ เริ่มต้นบทที่ ๑ ถึงบทที่ ๑๖ และเล่มที่ ๒ เริ่มที่บทที่ ๑๗ ถึง บทที่ ๓๑ (บทอวสาน) รวมจำนวน ๔๘๓ หน้า สิ่งที่ผู้เขียนต้องการถ่ายทอดในเรื่องนี้ คือ การถ่ายทอดและเผยแผ่ความรู้ในพุทธปรัชญาและเทวศาสตร์ลงในรูปของนวนิยาย

ทมนันตีอธิบายความของ “มายา” ว่า ทุกอย่างในโลกเป็นมายา แล้วเหตุใดภาพมายาเหล่านี้จะเกิดไม่ได้ อุบัติเหตุแห่งพลังงานย่อมมีได้เสมอ มากมายแห่งสถานที่บางแห่งอุบัติให้มีผู้พบเห็นแล้วจู่ๆ ก็อันตรธาน มนุษย์ที่ถูก “โลกวาง” คือผู้แพ้ มนุษย์ที่สามารถ “วางโลก” ได้ คือผู้มีชัยบางคน...ผ่านมาให้พบ แต่ไม่มีใครสังเกตว่าทำไมหาย ไร้ร่องรอย ในอดีต บางอาณาจักรยังสูญ โดยไม่มีใครแจ้งเหตุผลได้ คำเดียวควรแก้คำอธิบาย “มายา”

^{๑๔} ทมนันตี, จิตา เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ณ บ้านวรรณกรรม, ๒๕๕๒), หน้า ๓๔๗.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๗.

^{๑๖} ทมนันตี, จิตา เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ณ บ้านวรรณกรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๕๘.

^{๑๗} ที.สี.อ. (ไทย) ๔/๔๗๖/๒๐๘.

^{๑๘} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๖๖๒/๓๘๕-๓๘๖.

ในคืนหนึ่ง แพทย์หญิงอนงค์ได้รับเลี้ยง อติรูป เด็กชายที่ปรากฏกายอย่างลึกลับที่บ้าน โดยเด็กคนนี้มีคามงามอย่างลึกลับราวกับรูปปั้นที่สลักเสลาอย่างปราณีตงดงามหาที่เปรียบไม่ได้ ทั้งยังมีนิสัยและลักษณะผิดแผกจากคนทั่วไป รวมถึงเติบโตขึ้นแบบไม่เหมือนคนธรรมดา อติรูปเป็นนักโบราณคดี เปิดร้านค้าของเก่าซึ่งมีสินค้าชั้นดีราคาประเมินค่าไม่ได้มากมาย แต่ขายหรือให้เฉพาะคนที่เลือกแล้วว่าเคยเป็นเจ้าของ รินทร เป็นนักข่าวที่ไปสัมภาษณ์อติรูปจนพบเหตุการณ์แปลกๆ ที่เกี่ยวเนื่องรอบตัวอติรูปหลายอย่าง เธอเห็นอดีตชาติของตน ที่เหมือนจะเคยคุ้นกับอติรูปอย่างบอกไม่ถูก นอกจากนั้น ดูเหมือนเธอจะเป็นคนนอกกรอบครวัคนเดียวที่อติรูปคอยใส่ใจดูแล ทยันตีใช้ความสามารถด้วยเชิงชั้นที่เชี่ยวชาญในการใช้บทกวีแสดงความเกี่ยวข้องที่ไม่เที่ยงของตัวละคร คือ อติรูปกับรินทร และอติรูปกับตัวละครอื่น ๆ เช่น จิตรา ไว้อย่างไพละว่า “เงาพิภพระยับจับฝันเงาจันทร์เย็นจิตนิมิตหมาย เงาอดีตรุ่งฝันพรรณราย เงาหาย...รู้พลัน มันมา”^{๑๙}

ธรรมเนียมเรื่องนี้เน้นการสื่อธรรมในเรื่องของความว่าง คือ อนัตตา โดยสื่อผ่านคำว่า “มายา” ไว้หลายเหตุการณ์ในธรรมเนียม เหตุการณ์คนหายไม่ถึง ๒๔ ชั่วโมง กลายเป็นถ้ากระตุกทำให้ทั้งตำรวจและคนรอบข้างตกตะลึงว่าหายไปไม่นาน แต่ถ้ากระตุกกลับเหมือนถ้ากระตุกอายุนับพันปี ตรงนี้ทยันตีกล่าวถึงมายาว่า “เงาเลื่อน ๆ ที่ซ่อนเทวรูปสำริด ในห้องพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว อยู่นิ่งๆ อยู่ไกลเกินความคิดแห่งมวลมนุษยชาติ ฤๅใครจักคิดได้ กิจการในโลกล้วน..มายา”^{๒๐} เช่นเดียวกับที่ท่านแสดงไว้ในมหามาลุงกยสูตรว่า “เธอย่อมพิจารณาเห็นธรรมทั้งหลาย คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่มีอยู่ในปฐมณานันโดยเป็นสภาวะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นจลโรคร...เป็นสังขารก่อความเดือดร้อน เป็นที่ทำให้ขัดข้อง เป็นดุจคนฝ่ายอื่น เป็นสิ่งที่ต้องแตกสลาย เป็นของว่างเปล่าเป็นอนัตตา”^{๒๑}

แพทย์หญิงเพ็ญศรี ผู้เลี้ยงดูเด็กชายลึกลับ “อติรูป” มาจนเติบโตใหญ่ เมื่อรู้ว่าตนเองกำลังป่วยและมีเวลาเหลืออีกเพียง ๒ ปี คิดคำนึงกับตนเองว่า “มายา..ในสรรพสิ่งย่อมมีได้ เกิดได้ แต่ มายาในบางเหตุการณ์ “ไม่น่า” จะกระทำได้ ถ้า “สังขาร” ไม่เที่ยง อวัยวะอันเป็นส่วนแห่งสังขาร เที่ยง..ไหน”^{๒๒} สอดคล้องกับในพระไตรปิฎกที่ว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า รูปเป็นอนัตตา เวทนาเป็นอนัตตา สัญญาเป็นอนัตตา สังขารเป็นอนัตตา วิญญาณเป็นอนัตตา เพราะเหตุนี้ กรรมที่ถูกอนัตตากระทำ จะถูกต้องอัตตาได้อย่างไร”^{๒๓}

^{๑๙} ทยันตี, มายา เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ณ บ้านวรรณกรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๔๕๒.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐.

^{๒๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๓๓/๑๔๘.

^{๒๒} ทยันตี, มายา เล่ม ๑, หน้า ๑๒๘.

^{๒๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๙๐/๑๐๒.

รินทร (อนุแห่งเทวนารี) เมื่อเธอคิดถึงอดีตคราใดคำว่ามายาจะผุดขึ้นมาในใจทุกครั้ง ดังความว่า “มายา...ละเมอเพื่อฝัน มายา...พรายพรรณแล้วหาย มายา...หลอนล่อล้อร้าย มายา...ใครได้ไขว่คว้า?...พอระลึกถึง “อิตานัน” ที่ไร คำว่า “มายา” มักจะผุดขึ้นมาทุกที เอ...มายาหรือมารยา”^{๒๔} ความจากธรรมเนียมเรื่องมายา พ้องกับที่พระพุทธองค์ตรัสกับภัททิยะว่า

ภัททิยะ สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวตู่เราผู้มีวาตะอย่างนี้ บอกอย่างนี้ด้วยถ้อยคำอันไม่แน่นอนเป็นคำเปล่า คำเท็จ คำไม่จริงว่า สมณโคตมมีมายา รู้มายาที่เป็นเหตุให้สาวกของพวกเขาอัญญเดียรัจฉานับถือ ดังนี้...ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มายาที่เป็นเหตุให้กลับใจนี้ดีนัก มายาที่เป็นเหตุให้กลับใจนี้งามนัก ถ้าญาติสาโลหิต อันเป็นที่รักของข้าพระองค์จะพึงกลับใจด้วยมายาที่เป็นเหตุให้กลับใจนี้ ข้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่บรรดาญาติพี่น้องอันเป็นที่รักของข้าพระองค์ตลอดกาลนาน ถ้าแม้พราหมณ์ทั้งปวง...แพศย์ทั้งปวง...ศูทรทั้งปวงจะพึงกลับใจด้วยมายาที่เป็นเหตุให้กลับใจนี้ ข้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ศูทร ทั้งปวงตลอดกาลนาน^{๒๕}

“หนู” เพื่อนของรินทรกล่าวกับรินทรว่า “ถ้าร่างกายมนุษย์คือช่องว่าง มนุษย์คือภาพมายา โลกก็เหมือนกัน...โลกประกอบด้วยธาตุ ธาตุต่าง ๆ แยกลงไป...แยกอะตอมลงไปอีก จะมีแค่ช่องว่างกับพลังงาน โลกคือมายา”^{๒๖} ดังความในพระไตรปิฎกว่า

ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น ภิกษุเหล่านั้นย่อมรู้ยิ่งธรรมทั้งปวง ครั้นรู้ยิ่งธรรมทั้งปวงแล้ว ย่อมกำหนดรู้ธรรมทั้งปวง ครั้นกำหนดรู้ธรรมทั้งปวงแล้ว เธอได้เสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง สุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่ทุกข์มิใช่สุขก็ตาม เธอพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง พิจารณาเห็นความคลายกำหนด พิจารณาเห็นความดับ และพิจารณาเห็นความสลัดทิ้งในเวทนาทั้งหลายนั้นอยู่ ย่อมไม่ยึดมั่นอะไร ๆ ในโลก^{๒๗}

แม้ธรรมเนียมเป็นรูปแบบที่ผู้อ่านนิยม แม้ทมนต์จะเพียบพร้อมด้วยฝีมือไม่ลายมือ ทั้งความตั้งใจอันแน่วแน่ ทว่า การพยายามถ่ายทอดความรู้ในพุทธปรัชญา โดยเฉพาะหัวข้อ “วิญญาณคืออะไร” ในรูปนวนิยาย ก็เป็นเรื่องที่ทมนต์ยอมรับว่าหนักใจพอสมควร สิ่งที่คุณเขียนตั้งใจถ่ายทอดอย่างยิ่งในเรื่องนี้ ผู้เขียนพิสูจน์แล้วเชื่อ โดยไม่มีข้อสงสัย หากปัญหายู้งงตรงที่ว่า ทำอย่างไรจะอธิบายต่อผู้อื่น วิทยาศาสตร์ได้สอนปรัชญา ศาสนา ผสมผสานให้ข้อพิสูจน์แก่กัน หากมองตนและสรรพสิ่งรอบตนว่าเป็นแค่ “กลุ่มก้อนแห่งเหตุการณ์” ตามทฤษฎีควอนตัม ทางฟิสิกส์ โลกมนุษย์เป็นแค่ “สนามพลังงาน” เป็นธาตุของธาตุ เป็นอนุภาค มารวมกัน หากแยกสลายย่อยลง จำนวนที่ได้คงไม่เกินสองลิตรเท่านั้น

^{๒๔} ทมนต์, มายา เล่ม ๑, หน้า ๑๘๕.

^{๒๕} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๙๓/๒๘๘.

^{๒๖} ทมนต์, มายา เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ณ บ้านวรรณกรรม, ๒๕๕๑), หน้า

๓๐๔.

^{๒๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๙๕/๔๒๗.

นี่เอง พระพุทธศาสนา จึงย้าคำว่า "ว่าง" ไม่มีอะไรในโลกมีคุณค่าพอจะทำให้สุข-ทุกข์ ภาพ...เหตุการณ์ ที่อุบัติเป็นแค่ มายา^{๒๘} โลก...เป็นมายา สังขารและสรรพสิ่ง เป็นมายา พลังแห่งวิญญาณต่างหาก ยิ่งใหญ่ ให้จิตเป็นใหญ่ ให้ใจเป็นประธาน

ธรรมเนียมเรื่อง “มายา” นอกจากให้อรรถรสในแบบนวนิยาย ถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา รวมถึงให้ความรู้ในเชิงพุทธปรัชญาและวิทยาศาสตร์แล้ว ก็ยังคงนำเสนอเรื่องของเทพเจ้าเทวดา ที่ส่วนใหญ่เน้นหนักในแนวของเทพ เทวะ ในศาสนาพราหมณ์ฮินดู เนื่องจากทมนต์ประสงค์จะถ่ายทอดความรู้ทางเทวศาสตร์ให้ผู้อ่านตามที่ตนถนัด และสร้างสีสันให้กับธรรมเนียมเรื่องนี้

๓.๑.๔ ธรรมเนียมเรื่องไวษณวี

“ไวษณวี” ธรรมเนียมเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ ณ บ้านวรรณกรรม มี ๒ เล่ม เล่มที่ ๑ เริ่มด้วยบทที่ ๑ ถึง บทที่ ๒๕ และเล่มที่ ๒ เริ่มจากบทที่ ๒๖ ถึง บทที่ ๔๕ (บทอวสาน)

ทมนต์ ส่งผ่านความคิดสู่นวนิยายเรื่องไวษณวี ว่า “มนุษย์ทุกคนเมื่อจะเกิด เขารับหน้าที่สำคัญติดตัวมาด้วยประการหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นคนดี-เลว-รวย-จน รับหน้าที่เสมอกันหมด คือ ตาย คนทุกคนจึงเป็นนักโทษประหาร รอวันถูกประหารตามคำพิพากษาที่ยาว-สั้นแตกต่างกัน รวมทั้งวิธีถูกประหารก็แตกต่างกัน สิ่งที่เสมอกันคือตายเท่านั้น”^{๒๙}

ไวษรี หญิงสาวผู้เกิดมาพร้อมกับปานแดงรูปจันทร์เสี้ยวที่หน้าผาก เธอเกิดมาพร้อมกับพลังพิเศษ และตัวรู้ ที่แรกเริ่มเธอก็ไม่รู้ว่ามีมาได้อย่างไร มีภาพกลางหัวผุดขึ้นเสมอ ภาพเธออยู่ในพิธีบางอย่างที่กรุ่นไปด้วยกลิ่นหอมของดอกไม้มัผสมผสานกับกายานขจรขยายไปทั่ว มีผู้คนมากมายร่ำร้อง ขอพร ณ ที่แห่งนั้นผู้คนเรียกขานเธอว่า “ไวษณวี” เธอใช้พลังที่แฝงอยู่ในตัวเธอช่วยเหลือผู้คนครั้งแล้วครั้งเล่า トラบย่างเข้าสู่เส้นทางแห่งการพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รัก แม้ลึกๆ ความหวังโยจะมีอยู่อย่างเปี่ยมล้น ชี้แนะบอกหนทางแล้ว...ได้ แต่เปลี่ยนกรรมไม่ได้ ต้องปล่อยวาง เธอปลดปล่อย เพราะจิตวิญญาณผู้เป็นที่รักแต่ละคน ปรากฏแสงสว่างแห่งปัญญาเป็นลำดับ ใครทำ ใครรู้ ใครได้ แม้จะยังเนื่องด้วยรัก ทำให้ทุกคนผูกพัน ติดต่อกันมาดุจลูกโซ่ ทว่า...เส้นทางที่พากันไปถูกทางแล้ว ภาระในโลกมนุษย์จบแล้ว ความประภัสสรแห่งจิต ยิ่งทำให้ “ราศี” อำไพ วันนี้ แม้แต่คำว่า “หวังดี” คนปลดการร้อยรัด ย่อมเดินทางได้อย่างตัวเบา การอยู่ในโลก “มายา” มีใช้สิ่งสำคัญ “การกลับ” ต่างหากสำคัญ จะมาจากที่มืด หรือสว่าง ก็ไม่อาจเทียบเท่าการกลับไปสู่ความสว่าง

^{๒๘} ทมนต์, **มายา** เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ณ บ้านวรรณกรรม, ๒๕๕๑), คำนำสำนักพิมพ์.

^{๒๙} ทมนต์, **ไวษณวี** เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ณ บ้านวรรณกรรม, ๒๕๕๖), คำนำสำนักพิมพ์.

ธรรมนิยายเรื่องไวษณวี เป็นอีกเรื่องที่หลากหลายด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประเด็นหลักที่ทมนยันตีต้องการนำเสนอในเรื่องนี้คือ การระลึกถึงความตายเป็นอารมณ์หรือมรณสติ ดังความตอนหนึ่งที่คุณไมตรีมองเห็นหน้าตนเองยามสิ้นใจแล้วในกระจก ดังเหตุการณ์ที่บรรยายว่า

ผู้มากวัยเข้าห้องน้ำล้างหน้าหยิบผ้าขนหนูผืนยาวมาซับ แล้วเหลือบมองกระจก เจ้าตัวเบิกตากว้าง...ดวงหน้าในกระจกเป็นสีเทาจาง ๆ หากเป็นคนอื่นจะโวยวายตกใจ แต่คุณไมตรีเพ่งมองยามเพ่งชัด ดวงหน้านั้นจะพลันเป็นปกติ หากพอแลผาดผ่านจะเป็นสีเทา “เมื่อเราสิ้นใจหน้าเราจะเป็นอย่างนี้ คุณไมตรีบอกตนเอง “เมื่อลมหยุด ธาตุไฟในตัวจะดับ ธาตุดินจะปรากฏเป็นสีดิน” เพียงกระจ่างรู้ในใจ ดวงหน้าในกระจกก็เป็นปกติดังเดิม คุณไมตรียิ้มให้เงาตรงหน้า “ดีจังที่ได้เห็น”^{๓๐}

สอดคล้องกับข้อความในพระไตรปิฎกว่า “มนุษย์คือผู้ประชุมแห่งมหาภูตรูป ๔ เมื่อสิ้นชีวิต ธาตุดินไปตามธาตุดิน ธาตุน้ำไปตามธาตุน้ำ ธาตุไฟไปตามธาตุไฟ ธาตุลมไปตามธาตุลม อินทรีย์ทั้งหลายย่อมผันแปรไปเป็นอากาศธาตุ”^{๓๑}

ทมนยันตีสื่อเรื่องการเตรียมตัวตายผ่านคำพูดของไวษณวีไว้อย่างเห็นภาพว่า “มนุษย์มีห้องรับแขก เตรียมรับรองผู้มาเยือน มนุษย์มี “วันสุกดิบ” เพื่อเตรียมจัดงานการรื่นเริงแต่มนุษย์ไม่เคย “เตรียมตาย” ฉะนั้นเมื่อ..ถึงวาระ..เพราะความไม่รู้ ทำให้มนุษย์ตกใจยิ่ง..การเตรียมตัวตายควรกระทำเป็นนิตย์”^{๓๒} ดังข้อความจากพระไตรปิฎกที่หัวหน้าโจรกล่าวกับพระอริยเมตไตรยผู้ไม่กลัวตายว่า “เมื่อก่อน เหล่าสัตว์ที่พวกเราฆ่าเพื่อบูชาบุญหรือเพื่อทรัพย์ย่อมเกิดความกลัวทั้งนั้น ย่อมพากันหวาดหวั่นและบ่นเพื่อรำพัน ท่านนั้นไม่มีความกลัว สีหน้าผ่องใสยิ่งนัก เพราะเหตุไร ท่านจึงไม่คร่ำครวญในเมื่อเกิดภัยใหญ่เช่นนี้”^{๓๓} พระเถระตอบโจรเกี่ยวกับการเตรียมตัวตายว่า “พรหมจรรย์อาตมาประพฤติดีแล้ว และแม้มรรคอาตมาก็อบรมดีแล้ว อาตมาจึงไม่มีความกลัวตาย เหมือนคนไม่กลัวโรคเมื่อหายโรค”^{๓๔}

ทมนยันตีสอดแทรกความกลัวตายเมื่อคราวใกล้ตายไว้ในธรรมนิยายว่า “เมื่อมรณะมาถึง มนุษย์จึงเข้าใจชีวิตอันแท้จริง มนุษย์เริ่มหมดอาลัยในทรัพย์และสิ่งภายนอก มนุษย์จึงเข้าใจในชีวิตแท้จริง มนุษย์เริ่มหวั่นไหวต่ออนรรกานต์ อดีตที่ผ่านมาฉายชัดในจิตตน อดีตที่บางช่วงคนอื่นไม่รู้แต่ตนเองรู้ นี่คือการมาแห่งประโยชน์ มนุษย์มีเห็น แต่ทว่าไม่เห็น”^{๓๕} สอดคล้องกับข้อความในปณิธิสูตรที่ว่า

^{๓๐} ทมนยันตี, **ไวษณวี** เล่ม ๒, หน้า ๓๘๙.

^{๓๑} ที.สี. (ไทย) ๔/๑๗๒/๕๗.

^{๓๒} ทมนยันตี, **ไวษณวี** เล่ม ๒, หน้า ๔๑๑-๔๑๒.

^{๓๓} ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๗๐๕-๗๐๖/๔๖๐.

^{๓๔} ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๗๐๙/๔๖๐.

^{๓๕} ทมนยันตี, **ไวษณวี** เล่ม ๒, หน้า ๔๑๑-๔๑๙.

“คนพาลมีความคิดอย่างนี้ว่า เรายังไม่ได้ทำความดีไว้หนอ ยังไม่ได้ทำกุศลไว้ ไม่ได้ทำที่ป้องกันสิ่งน่ากลัวไว้ ทำแต่ความชั่ว ทำแต่กรรมหยาบช้า ทำแต่กรรมเศร้าหมองนั้น เขาย่อมเศร้าโศก ลำบากใจ รำไร ทูบอกร่ำครวญ ถึงความหลงโหล”^{๓๖}

เรื่องสติกับความตายถูกถ่ายทอดผ่านปลายปากกาของทมยันตี ลงในธรรมนิยายเรื่อง ไชยณวีรว่า

มนุษย์ไม่รู้จักคุณค่าของลมหายใจ จนกว่าไม่สามารถสูบลมหายใจ...มนุษย์เป็นแค่ธาตุประกอบ เมื่อธาตุแยกจากกันวิญญาณจะกลับไปเป็นพลังงาน..สติ คือการรำลึกได้ สัมปชัญญะคือการรู้ตัว ถ้าประกอบสติให้มั่น จะได้เดินทางไปสู่ความสว่าง ประโยคทวนย้อนทำให้คุณไม่ตริระลึกได้รวดเร็ว พลังงานที่เรายังเหลือ ความนึกคิด คือพลังงานวิญญาณต่างหาก แคร์อะไรบางอย่างคล้ายหมุน เป็นเกลียว พุ่งออกจากร่างกาย นี่ไง..คนตั้งสติตามลึงโลด ที่พระท่านว่าเหมือนไส้หญ้าปล้องถูกชักออก^{๓๗}

สอดคล้องกับความในสาริปุตตเถรคาถาที่ว่า “เราไม่อยากตาย ไม่อยากเป็นอยู่ แต่เรามี สติสัมปชัญญะอยู่เฉพาะหน้า จักละกายนี้”^{๓๘}

ตัวอย่างเรื่องความตายจากธรรมนิยายเรื่อง ไชยณวี เป็นเพียงบางส่วนที่แสดงให้เห็นว่า ไชยณวีมุ่งสื่อธรรมเรื่องความตายเป็นหลัก นอกจากความตายแล้ว “ไชยณวี” ยังสื่อธรรมอื่น ๆ ตามแนวพระพุทธศาสนาอีก ซึ่งผู้วิจัยจะศึกษาในลำดับต่อไป

ธรรมนิยายเรื่องนี้ประเด็นหลักอยู่ที่การพลัดพรากจากสิ่งที่รักเป็นทุกข์ ความตายเป็นมรตก ที่ทุกต้องรอรับตั้งแต่เกิด ไม่มีใครหลีกเลี่ยงความตายพ้น ดังพุทธวจนะที่ทมยันตีกล่าวอ้างไว้ในธรรมนิยายเรื่อง ไชยณวีว่า “ความตาย..เป็นธรรมสูงสุดอันควรคำนึงทุกลมหายใจเข้า-ออก”^{๓๙}

๓.๒. วิเคราะห์การสื่อพุทธธรรมในธรรมนิยายของทมยันตี

ผู้วิจัยจะศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในธรรมนิยายทั้ง ๔ เรื่อง โดยวิเคราะห์เปรียบเทียบกับคัมภีร์หลักคือพระไตรปิฎก และอรรถกถา โดยเฉพาะอรรถกถาธรรมบทที่เชื่อกันว่า พระพุทธโฆษาจารย์เป็นผู้รจนาหรือแปลมาจากภาษาสิงหล เนื่องจากมีวัตถุประสงค์และโครงสร้างที่สอดคล้องกับธรรมนิยายของทมยันตี ได้แก่ การอธิบายความในอรรถกถาธรรมบท มีวัตถุประสงค์อธิบายความจากพระไตรปิฎกในรูปแบบนิทานธรรมเป็นเรื่องสั้น ๆ โดยแทรกหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ ในขณะเดียวกันก็

^{๓๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๔๘/๒๔๓.

^{๓๗} ทมยันตี, **ไชยณวี** เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ณ บ้านวรรณกรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๔๒๗-๔๒๘.

^{๓๘} ชู.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๐๐๑/๕๐๔.

^{๓๙} ทมยันตี, **ไชยณวี** เล่ม ๒, หน้า ๗๒๐.

ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินติดตาม ด้วยการประพันธ์ในรูปแบบร้อยแก้ว ที่ง่ายต่อการอ่านและทำความเข้าใจ สำหรับธรรมเนียมของหมยัณตีก็เฉกเช่นเดียวกัน หมยัณตีใช้ประสบการณ์และความเชี่ยวชาญในการประพันธ์นวนิยาย ถ่ายทอดข้อคิดหลักธรรมต่าง ๆ จากทั้งคัมภีร์หลัก คือ พระไตรปิฎก และคัมภีร์รอง อาทิ คัมภีร์วิสุทธิมรรค รวมถึงศาสตร์สมัยใหม่ต่าง ๆ อย่างปรัชญา วิทยาศาสตร์ ผนวกรวมเข้ากับความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งในแบบพระพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ โดยนำมาผูกผสานกับจินตนาการผ่านตัวอักษรในรูปแบบของร้อยแก้ว ด้วยภาษาที่ร่วมสมัย ทำให้ง่ายอ่านและเข้าใจง่าย อันนำมาซึ่งประโยชน์ในการเรียนรู้ ทั้งยังเป็นแนวทางให้ผู้อ่านที่สนใจศึกษาพระพุทธศาสนา ในเชิงลึกต่อไป

ธรรมเนียมทั้ง ๔ เรื่อง ของหมยัณตี ปรากฏคำสอนที่เป็นพุทธธรรมอยู่เป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยศึกษาธรรมเนียมของหมยัณตีเปรียบเทียบกับ การสื่อธรรมในนิทานธรรมบท เพราะมีความสอดคล้องกันทั้งหมวดธรรม รูปแบบ และกลวิธีในการสื่อธรรม แล้วสอบทานด้วยการสื่อธรรมนั้น ๆ ที่มีในพระไตรปิฎก ดังนี้

๓.๒.๑. ไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์มุ่งแสดงลักษณะของสิ่งทั้งหลายซึ่งปรากฏให้เห็นว่าเป็นอย่างนั้น ในเมื่อสิ่งเหล่านั้นเป็นไปโดยอาการที่สัมพันธ์ต่อเนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยสืบต่อแก่กัน เป็นเครื่องกำหนดให้รู้ความจริงของสภาวะธรรมทั้งหลาย ดังข้อความในพระไตรปิฎกว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา”^{๔๐} และข้อความในจุฬาสัจจกสูตรว่า “สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดาควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นเป็นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา”^{๔๑}

อนิจจตาในธรรมเนียม

หมยัณตีสื่ออนิจจตา ผ่านธรรมเนียมเรื่องไวษณวี โดยถ่ายทอดจากคำพูดของมหาบุรุษิ (ฤๅษี) ที่พูดกับไวษณวีตัวเอกของเรื่อง หญิงสาวผู้มีจันทร์เสี้ยวสีแดงกลางหน้าผาก เปี่ยมด้วยพลังลึกลับ ภายในกาย พลังแห่งพระแม่ทศคา ความว่า “ทุกอย่างเป็นพลังงาน พลังงานจะก่อให้เกิดสสารท้ายสุดเมื่อสสารทั้ง กีย่อมกลับเป็นพลังงาน เป็นกฎของธรรมชาติ วิทยาศาสตร์ต่างหากค้นพบที่หลังกฎนี้เป็นกฎของอนิจจัง ไม่เที่ยง เปลี่ยนสลับไปมา ถ้ายึดเมื่อไหร่จะเป็นทุกข์”^{๔๒}

ในธรรมเนียมเรื่องจิตตา คุณทศนีย์คุณยายของหนูน้อยจิตตา กล่าวถึงอนิจจตา (อนิจจัง) กับตัวละครที่เป็นชายหนุ่มคนหนึ่งผู้กำลังจะบวช ว่า “โลกเองก็มีลักษณะเป็นสังขาร โลกย่อมแปรเปลี่ยน

^{๔๐} พุ.ม.อ. ๒๙/๑๙๖/๕๗๖.

^{๔๑} ม.ม.อ. ๑๒/๓๕๘/๓๙๕.

^{๔๒} หมยัณตี, **ไวษณวี** เล่ม ๒, หน้า ๖๓๗.

ไม่คงทน โลกจึงเป็นมายา ใครเล่าจับ “มายา” ได้?”^{๔๓}

สอดคล้องกับข้อความในพระไตรปิฎกว่า “ธรรมนี้ ไม่ใช่ธรรมสำหรับชาวบ้าน ไม่ใช่ธรรมสำหรับชาวนิคมน ไม่ใช่ธรรมสำหรับสกุลเดียว แต่เป็นธรรมสำหรับชาวโลกทั้งปวงพร้อมทั้งเทวโลก ธรรมนั้นคืออนิจจตา (ความไม่เที่ยง)”^{๔๔}

ทุกขตาในธรรมนิยาย

ธรรมนิยายเรื่องฉาน “ใจแก้ว” เมื่อแรกเกิดได้รับการเลี้ยงดูจากแม่เสื้อที่สอนให้มีสัญชาตญาณเยี่ยงสัตว์ป่า ต่อมาเรียนรู้การเป็นมนุษย์ที่มีศีลจากเมืองลับแล เมื่อพัฒนาตนจนรู้ธรรม ก็เข้าไปในเมืองช่วยเหลือนมนุษย์ที่อยู่ในข่ายที่จะช่วยเหลือได้ ดังเช่นที่ “ใจแก้ว” ได้ช่วยรักษาผู้ป่วยชื่อ “ธวัช” ระหว่างรักษาได้กล่าวถึงทุกข์ว่า “เกิดขึ้น ตั้งอยู่ เสื่อม ดับไป วนอยู่เท่านั้น แล้วเราจะยอมวนอยู่ทำไม ถ้าเรารู้ทางลัดตัดตรง”^{๔๕}

สอดคล้องกับในพระไตรปิฎกซึ่งแสดงความหมายของทุกข์ ไว้ว่า “สภาวะทุกข์ ๓ ประการ คือ (๑) สภาวะทุกข์คือทุกข์ (๒) สภาวะทุกข์คือสังขาร (๓) สภาวะทุกข์คือความแปรผัน”^{๔๖}

อนัตตาในธรรมนิยาย

“รินทร” ตัวละครหญิงที่ทมยันตีรังสรรค์ไว้ในธรรมนิยายเรื่องมายาให้เป็น “อณูของเทวนารี” (แบ่งภาคมาจากพระแม่ทศพรคา) คิดคำนึงถึง “ความว่าง” ว่า “มนุษย์..ยามใดไม่ติดรูปคน สัตว์ วัตถุ จะว่างได้หมด มนุษย์จะรู้จักคำว่าว่างคืออนัตตา เมื่อรู้จักอนัตตาย่อมรู้จักนิพพาน นิพพานเองก็หมายได้แต่ยึดไม่ได้เช่นกัน”^{๔๗} สอดคล้องกับข้อความในพระไตรปิฎกที่ว่า

เธอย่อมพิจารณาเห็นธรรมทั้งหลายคือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ...เป็นสภาวะไม่เที่ยง เป็นทุกข์...เป็นสังขารก่อความเดือดร้อน เป็นที่ก่อให้เกิดชดช้อง เป็นดุจคนฝ่ายอื่น เป็นสิ่งที่ต้องแตกสลายเป็นของว่างเปล่า เป็นอนัตตา เธอย่อมทำจิตให้กลับจากธรรมเหล่านั้น ครั้นแล้วจึงโน้มจิตไปเพื่ออมตธาตุว่า สภาวะที่สงบ ประณีต คือ ความระงับสังขารทั้งปวง ความสลесคืนอุปธิกิเลสทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหา ความคลายกำหนด ความดับ นิพพาน”^{๔๘}

สรรพสิ่งวิบัติ สรรพสัตว์ต้องตาย เป็นเรื่องที่ปรากฏอยู่อย่างน่าสนใจในธรรมนิยายของทมยันตี ภายใต้กฎของไตรลักษณ์ ทมยันตีพยายามอธิบายไตรลักษณ์ด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย นับเป็นความชาญฉลาดในการสื่อธรรมให้เข้าใจสภาวะของธรรมนั้นด้วยภาษาง่าย ๆ กระชับ แต่ได้ใจความ

^{๔๓} ทมยันตี, **จิตา** เล่ม ๒, หน้า ๓๓๔.

^{๔๔} พ.อ.บ. (ไทย) ๓๓/๘๒/๔๖๖.

^{๔๕} ทมยันตี, **ฉาน** เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ณ บ้านวรรณกรรม, ๒๕๕๔), หน้า ๓๙๑.

^{๔๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๖๕/๔๖.

^{๔๗} ทมยันตี, **มายา** เล่ม ๒, หน้า ๔๒๖.

^{๔๘} ม.ม. (ไทย), ๑๓/๑๓๓/๑๔๘.

นอกจากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น ธรรมนิยายทั้ง ๔ เรื่องของทมนยัติ คือ ฌาน จิตา มายา ไวชนวี ยังก่อปรด้วยคำสอนเรื่องไตรลักษณ์อีกเป็นจำนวนมาก ดังตัวอย่างที่วิเคราะห์เปรียบเทียบตามตาราง

ตารางที่ ๓.๑ : ไตรลักษณ์ในธรรมนิยายของทมนยัติ

ธรรมนิยายของทมนยัติ	นิทานธรรมบท	พระไตรปิฎก
๑. ไม่มีสิ่งใดที่มนุษย์จะ ครอบครองคงทน ชีวีต สุข ทุกข์ เกิด-ดับ หมุนเวียน เสมอ ^{๔๙}	สรทมาณพโดยล่งไปแห่งบิดา ได้ ครอบครองทรัพย์เป็นอันมาก อัน เป็นมรดกของสกุลในวันหนึ่ง อยู่ใน ที่ลึบคิดว่า "เราย่อมรู้อัตภาพในโลก นี้เท่านั้น, หากรู้จักอัตภาพในโลก หน้าไม่ อันธรรมดาความตายของ สัตว์เกิดแล้วทั้งหลาย เป็นของ เที่ยง." ^{๕๐}	แม้สุขเวทนาก็ไม่เที่ยง ถูก ปัจจัยปรุงแต่ง อาศัยเหตุปัจจัย เกิดมีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มี ความคลายไปเป็นธรรมดา มี ความดับไปเป็นธรรมดา แม้ ทุกขเวทนาก็ไม่เที่ยงถูกปัจจัย ปรุงแต่ง อาศัยเหตุปัจจัยเกิด มี ความสิ้นไปเป็นธรรมดา มี ความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มี ความคลายไปเป็น ธรรมดา มี ความดับไปเป็นธรรมดา แม้ อทุกขมสุขเวทนาก็ไม่เที่ยง ถูก ปัจจัยปรุงแต่ง อาศัยเหตุปัจจัย เกิด มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มี ความคลายไปเป็นธรรมดามี ความดับไป เป็นธรรมดา ^{๕๑}
๒. เกิดแล้วต้องเคลื่อนไปสู่ ความดับนั้นคือสัจจะแห่ง ธรรมชาติ ^{๕๒}	สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีอัน เกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา, เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป ความสงบ แห่งสังขารเหล่านั้นเป็นสุข ^{๕๓}	“อนิจเญ ทุกขสัญญา” กำหนด หมายความว่าความเป็นทุกข์คือความ ไม่เที่ยงแห่งสังขาร ^{๕๔}

^{๔๙} ทมนยัติ, ฌาน เล่ม ๒, หน้า ๔๗๓.

^{๕๐} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๑๔๒.

^{๕๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๒๓/๗๐.

^{๕๒} ทมนยัติ, จิตา เล่ม ๑, หน้า ๒๔๙.

^{๕๓} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๙๙.

๓.ความจริงธรรมชาติแท้ของโลกคือความปรวนแปรไม่เที่ยง คือกฎแห่งไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขังอนัตตา ^{๕๕}	"นันทา เธอจงดูกายอันกรรมยกขึ้น อันอาตมไม่สะอาด เปื่อยเน่า ไหล ออกอยู่ข้างบน ไหลออกอยู่ข้างล่าง ที่พาลชนทั้งหลายปรารถนาแก่นัก; สรีระของเธอนี้ ฉันทิ, สรีระของหญิงนั้น ก็ฉันทิ, สรีระของหญิงนั้น ฉันทิ สรีระของเธอนี้ ก็ฉันทิ: เธอจงเห็นธาตุทั้งหลายโดยความเป็นของศูนย์. อย่ากลับมาสู่โลกนี้อีก ,เธอคลี่คลายความพอใจในภพเสีย แล้ว จักเป็นอันสันตบุคคฺลเทียวไป" ^{๕๖}	รูปกายนี้เกิดจากมหาภูตรูป ๔ มีมารดาบิดาเป็นแดนเกิด เติบโตด้วยข้าวสุกและขนมกุ่ม มาส มีความไม่เที่ยง มีการไถ่ ทาปีบνωดแตกสลาย และ กระจายกระจายไปเป็นธรรมดา ท่านควรพิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็น ดุจโรค เป็นดุจหัวฝีเป็นดุจ ลูกศร เป็นสิ่งคับแค้น เป็นสิ่ง เปียดเบียน เป็นดุจผู้อื่น เป็นสิ่ง ที่ต้องแตกสลาย เป็นของว่างเปล่า เป็นอนัตตา ^{๕๗}
๔.เกิด แก่ เจ็บ ตาย คือ กฎ ของ อนิจจังแปลว่าแปร เปลี่ยน ความไม่ยั่งยืนของสรรพสิ่งเป็นทุกข์ จากนั้นก็หมดสิ้นไม่มีอะไรเป็นอนัตตา อตฺตํต้องเป็นอนัตตาเสมอ ^{๕๘}	" ท่านทั้งหลาย จงเจริญมรณสติ อย่างนี้ว่า ' ชีวิตของเราไม่ยั่งยืน, ความตายของเราแน่นอน, เราพึงตายแน่แท้, ชีวิตของเรามีความตาย เป็นที่สุด, ชีวิตของเราไม่เที่ยง, ความตายเที่ยง; ' ก็มรณะอันชนทั้งหลายใดไม่เจริญแล้ว, ในกาลที่สุด ชนทั้งหลายนั้น ย่อมถึงความ สะดุ้ง ร้องอย่างขลาดกลัวอยู่ท่า กาละ เหมือนบุรุษเห็นอสรพิษแล้ว กลัวฉะนั้น ^{๕๙}	รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญา ไม่เที่ยง สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง รูป ไม่ใช่อตฺตํ เวทนา ไม่ใช่อตฺตํ สัญญา ไม่ใช่อตฺตํ สังขารทั้งหลาย ไม่ใช่อตฺตํ วิญญาณ ไม่ใช่อตฺตํ สังขารทั้งหลายทั้งปวง ไม่ใช่อตฺตํ ธรรมทั้งหลายทั้งปวง ไม่ใช่อตฺตํ ^{๖๐}

^{๕๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๕/๓๑๔.

^{๕๕} ทมยันตี, **จิตา** เล่ม ๑, หน้า ๒๑๓.

^{๕๖} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๑๖๓.

^{๕๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๐๕/๒๔๒.

^{๕๘} ทมยันตี, **ไวษณวี** เล่ม ๒, หน้า ๔๓๒.

^{๕๙} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๒๔๕.

^{๖๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕๖/๓๙๑.

๕.การแปรเปลี่ยนเป็นวิภูษะของสัตว์และสรรพสิ่ง เป็นกฎของไตรลักษณ์ที่ไม่มีข้อยกเว้น เมื่อเป็นอนิจจังย่อมเกิดทุกข์ ท้ายสุดทุกข์ถ้าแม้สุขจะเป็นอนัตตาแล้วก็มีใหม่เป็นใหม่ แปรเปลี่ยน เรื่อยไปมิสิ้นสุด จึงเปรียบเช่นจักรหมุน มนุษย์สัตว์สรรพสิ่ง จะปรับไปเช่นนี้เสมอ^{๖๑}	ก็ความโศกก็ดี ภัยก็ดี อันมีวิภูษะเป็นมูล เมื่อจะเกิดขึ้น ย่อมอาศัยสัตว์หรือสังขาร อันเป็นที่รักเท่านั้นเกิด, แต่ความโศกและภัยแม้ทั้ง ๒ นั้นย่อมไม่มี แก่ผู้ปลดเปลื้องจากสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รักนั้นได้แล้ว^{๖๒}	รูปไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้นเธอทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า ‘นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา’ เวทนาไม่เที่ยง ฯลฯ สัญญาไม่เที่ยง ฯลฯ สังขารไม่เที่ยง ฯลฯ วิชาวิญญาณไม่เที่ยง ฯลฯ สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้นเธอทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา”^{๖๓}
๖.เธอเคยเดินมาสู่โลกนี้แล้ว ก็ต้องลุกออกเดินทางจากไปเป็นธรรมดา..สิ่งใด “เกิด” จะตั้งอยู่ ดำรงอยู่ชั่วขณะ แล้วย่อมเสื่อมจนดับในที่สุด^{๖๔}	พยับแดดนี้ ตั้งขึ้นแล้วในฤดูร้อน ย่อมปรากฏแก่บุคคลทั้งหลายผู้ยืนอยู่ ณ ที่ไกล ดุจมีรูปร่าง, แต่ไม่ปรากฏเลย แก่บุคคลผู้มาสู่ที่ใกล้ฉันใด; แม้อัตภาพนี้ ก็มีรูปเหมือนอย่างนั้น เพราะอรรกว่าเกิดขึ้นและเสื่อมไป^{๖๕}	ชีวิต อัตภาพ สุขและทุกข์ทั้งปวง เป็นธรรมที่ประกอบกันขึ้นชั่วขณะจิตเดียว ขณะย่อมหมุนไปอย่างรวดเร็ว^{๖๖}

^{๖๑} ทมยันตี, **ไวษณวี** เล่ม ๒, หน้า ๔๕๔.

^{๖๒} พุ.ธ.อ. ๑/๒/๓/๓๙๙.

^{๖๓} ส.ข. (ไทย) ๑๗/๑๕/๒๙.

^{๖๔} ทมยันตี, **มายา** เล่ม ๒, หน้า ๒๗๔.

^{๖๕} พุ.ธ.อ. ๑/๒/๒/๘.

^{๖๖} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๕๑.

๗.สรรพสิ่งเกิด ตั้งอยู่ดับไป ระหว่างเกิดจนตั้งอยู่คือ “ทุกข์” มีความแปรเปลี่ยนเสมอเป็นอนิจจัง ท้ายสุดดับ.. อนัตตา.. มีอะไร วนเวียน ดูกงล้อเป็นวัฏฏะ^{๖๗}	"จักขุที่ท่านถือว่าของตัว เสื่อมไป เสียเกิด, หูก็เสื่อมไปเสียเกิด, กายก็เป็นเหมือนกันอย่างนั้นเกิด, แม้สรรพสิ่งอันอาศัยกายนี้ ก็เสื่อมไปเสียเกิด, ปาลิตะ เหตุไฉน ท่านจึงประมาทอยู่".^{๖๘}	สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอิตตาของเรา^{๖๙}
๘.เพื่อนทุกข์มหาศาลเพราะ ยามทุกข์ เวลา..จะเนิ่นนาน ผิดกับยามสุข เวลามักจะชั่วแวบ สุข ทุกข์ ต่างเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดา วันนี้เกิดทุกข์ มากมายยิ่งใหญ่นี้ทุกข์แก่ เพราะเคยชิน ค่อยยอมรับ ท้ายสุดทุกข์ ก็ เจ็บ ตาย หายไปจนสิ้น จะสุข ทุกข์วนเวียนเป็นวัฏจักร เป็นอนิจจังไม่เที่ยง เพราะคุณลักษณะแห่งโลก คือ “แปรเปลี่ยน” ตลอดเวลา เมื่อสิ่งใดแปรเปลี่ยนใครยึดมั่นได้บ้าง^{๗๐}	ผู้ประกอบด้วยสติ ชื่อว่า ผู้ไม่ประมาทแล้ว. ใคร ๆ ไม่พึงกำหนดว่า "ผู้ไม่ประมาทแล้วย่อมไม่ตาย" คือเป็นผู้ไม่แก่และไม่ตาย" ดังนี้, เพราะว่าสัตว์ไร ๆ ชื่อว่าไม่แก่และไม่ตาย ย่อมไม่มี, แต่ชื่อว่า วัฏฏะของสัตว์ผู้ประมาทแล้ว กำหนดไม่ได้; (วัฏฏะ) ของผู้ไม่ประมาทกำหนดได้; เหตุฉะนั้น สัตว์ผู้ประมาทแล้ว แม้เป็น อยู่ ก็ชื่อว่าตายแล้วแท้^{๗๑}	ภิกษุทั้งหลาย เรื่องนี้ตถาคตรู้ชัดว่า มูลเหตุแห่งทฎฐิเหล่านี้ที่บุคคล ยึดถืออย่างนี้แล้วย่อมมีคติและภพหน้าอย่างนั้น ๆ ตถาคตรู้มูลเหตุที่ชัด และยังรู้ชัดยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีกจึงไม่ยึดมั่น เมื่อไม่ยึดมั่นจึงรู้ความดับด้วยตนเอง รู้ความเกิด ความดับ คุณ โทษแห่งเวทนา และอุบายเครื่องสลัดเวทนาออกตามความเป็นจริง ตถาคตจึงหลุดพ้นเพราะไม่ยึดมั่นถือมั่น^{๗๒}
๙.เขาจะไป เหมือนคุณพ่อไข่ใหม่ดวงตาฉลาดมองเป่ง “ทำไมเขาต้องตายละคุณ	ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะนางว่า เธอเข้าใจว่า บุตรของเราเท่านั้นตาย, ความตายนั้นเป็นธรรมยั่งยืน	มนุษย์ทุกคนไม่ว่าเด็ก ผู้ใหญ่ โง่ ฉลาด มั่งมี และยากจน ล้วนต้องตาย ชีวิตของสัตว์เปรียบ

^{๖๗} ทยันตี, **ไวษณวี** เล่ม ๒, หน้า ๖๒๒.

^{๖๘} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๒๐.

^{๖๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕๘/๓๕๖.

^{๗๐} ทยันตี, **จิตา** เล่ม ๑, หน้า ๑๗๑-๑๗๘.

^{๗๑} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๓๐๖.

^{๗๒} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๐๓/๓๙.

ยาย เด็ก ๆ ทำไมตาย” ความตาย ฤาเลือกวัย ^{๗๓}	สำหรับสัตว์ทั้งหลาย, ด้วยว่า มัจจุราช ฆาตกรสัตว์ทั้งหมด ผู้มีอหยาตย์ยังไม่เต็มเปี่ยมแน่นแลลงในสมุทรคือ อบายนดุจดั่งน้ำใหญ่ฉะนั้น ^{๗๔}	เหมือนภาชนะดินที่ช่างหม้อปั้น แล้วเล็กบ้าง ใหญ่บ้าง สุกบ้าง ดิบบ้าง ซึ่งล้วนมีความแตกสลายเป็นที่สุด ^{๗๕}
๑๐.สังขารย่อมเสื่อมสลายตามกาลเวลา ความสงบนิ่งต่อความตายย่อมเป็นสิ่งที่พิเศษในสายตามนุษย์ที่ยึดทุกอย่าง เป็น ของ ตน โดยเฉพาะความเคยชินแห่งสังขารที่ได้มาตั้งแต่เกิด ไม่มีสิ่งใดที่มนุษย์จะครอบครองคงทน ชีวิตสุข ทุกข์ เกิด-ดับ หมุนเวียนเสมอ ^{๗๖}	อย่าคิดเลย อุบาสก, ชื่อว่าความตายนี้ มิใช่มีอยู่ในที่เดียว, และมีใช้มีจำเพาะแก่บุคคลผู้เดียว, ก็ชื่อว่าความเป็นไปแห่งภพ ยังมีอยู่เพียงใด, ความตายก็ย่อมมีแก่สรรพสัตว์เพียงนั้นเหมือนกัน; แม้สังขารอันหนึ่ง ที่ชื่อว่าเที่ยง ย่อมไม่มี; เพราะเหตุนี้ท่านพึงพิจารณาโดยอุบายอันแยบคายว่า“ธรรมชาติมีความตายเป็น ธรรมชาติเสียแล้วธรรมชาติมีความแตกเป็นธรรม แตกเสียแล้ว, ไม่พึงเศร้าโศก ^{๗๗}	พรหมณ์ แม้โคที่จะถูกฆ่า ถูกเขานำไปสู่ที่ฆ่า ยกเท้าขึ้นคราวใด ก็ยังไถ่ถูกฆ่า ไถ่ตายเข้าไปครานั้น แม้นฉันใด ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลาย ที่เปรียบด้วยแม้โคที่จะถูกฆ่าก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นของเล็กน้อย รวดเร็ว ฯลฯ ไม่มีหรือ สัตว์ที่เกิดมาแล้วจะไม่ตาย ^{๗๘}
๑๑. มนุษย์..ดิ้นรนเพื่อให้พ้นข่ายของความทุกข์ โดยไม่รู้ว่า การดับทุกข์อยู่ที่ใจ ความสุขจากใจหากมนุษย์รู้ว่า สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี เสมอกัน.. มาเยือนชั่วคราวแล้วก็จากไป มนุษย์จะมองสุขและทุกข์	อีกนัยหนึ่ง จิตนี้ คือที่ยังละบ่วงมาร คือกิเลสวัฏฏ์ไม่ได้ ตั้งอยู่ย่อมดิ้นรนดุจปลานั่นฉะนั้น, เพราะฉะนั้น, โยคาวจร ควรละบ่วงมารเสีย คือควรละบ่วงมารกล่าวคือกิเลสวัฏฏ์อันเป็นเหตุดิ้นรนแห่งจิตนั้น ^{๗๙}	“สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ เหล่าสัตว์จะพึงหาได้อะไรจากที่ไหนในสังขารนี้..อย่าเลย ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายอย่าเศร้าโศก อย่าคร่ำครวญเลย เรื่องนี้พระผู้มีพระภาคเคยตรัสสอนไว้มิใช่หรือว่าความพลัด

^{๗๓} ทยันตี, จิตา เล่ม ๒, หน้า ๕๙๐

^{๗๔} พ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๕๐๓.

^{๗๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๕/๑๓๑.

^{๗๖} ทยันตี, ฌาน เล่ม ๒, หน้า ๔๗๓.

^{๗๗} พ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๓๙๙.

^{๗๘} อง. สดตค. (ไทย) ๒๓/ ๗๔/ ๑๖๙.

^{๗๙} พ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๓๙๒.

อย่างไม่หวั่นไหว ไม่มีอะไรในโลกนี้พ้น “กฎ” ที่ยิ่งกว่ากฎใด ๆ ในโลก คือกฎแห่งไตรลักษณ์ อนิจจัง..คือความไม่เที่ยง แปรเปลี่ยนอยู่เสมอ ทุกขัง คือความเป็นทุกข์ อนัตตา คือความสิ้นสูญ สุข ทุกข์ ลาภ ยศ สรรเสริญ วณเวียนผ่านมาและผ่านไป^{๗๙}		พราภ ความทอดทิ้ง ความแปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นจากของรักของชอบใจทุกอย่างจะต้องมี ฉะนั้น จะพึงหาได้อะไรจากที่ไหนใน สังขารนี้ สิ่งที่เกิดขึ้น มีขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่งล้วนแตกสลายเป็นธรรมดา เป็นไปไม่ได้ที่จะปรารถนาว่า ขอสิ่งนั้นอย่าเสื่อมสลายไปเลย’^{๘๑}
๑๒. จักรพรรดิถวายจาก ตาย แล้วก็แล้วกัน ถูกลี้มเช่นกัน โลกยังหมุน ชีวิตอื่นยังดำเนินต่อไป แม้แต่ “โลก”เอง ยังหนีไม่พ้นกฎแห่งไตรลักษณ์ อันมีอนิจจัง..แปรเปลี่ยน มีทั้งทุกข์ และท้ายสุดก็ว่างเปล่า..อนัตตา ตรงนี้เคยเป็นท้องนา แล้วมาเป็น “บ้าน” ตรงนี้จากบ้าน กลายเป็นมูลนิธิ ตรงนี้..ภายหน้า..อาจจะเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นอีก^{๘๒}	พระนางรูปนันทาทรงพิจารณาซากศพนั้นแล้ว ทรงเห็นอัฐภาพโดยความเป็นสภาพไม่เที่ยงว่า "หญิงนี้ถึงความแก่ ถึงความเจ็บ ถึงความตาย ในที่นี้เอง, ความแก่ ความเจ็บ และความตาย จักมาถึงแก่อัฐภาพ แม้ใช้อย่างนั้นเหมือนกัน และเพราะความที่อัฐภาพเป็นสภาพอันพระนางทรงเห็นแล้ว โดยความเป็นสภาพไม่เที่ยงนั่นเอง อัฐภาพนั้น จึงเป็นอันทรงเห็นแล้วโดยความเป็นทุกข์โดย ความเป็น อนัตตา ที่เดียว”^{๘๓}	สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา^{๘๔}

๓.๒.๒ ปฏิจจสมุปบาท

ปฏิจจสมุปบาท “เป็นสิ่งพาหวนกระแส ละเอียด ลึกซึ้ง รู้เห็นได้ยาก ประณีต ผู้กำหนดด้วยราชา ถูกกองโมหะหุ้มห่อไว้ จักรู้เห็นไม่ได้”^{๘๕} ผู้เป็นบัณฑิตเป็นผู้ฉลาดในปฏิจจสมุปบาท^{๘๖} ดังที่พระ

^{๗๙} ทมยันตี, ฌาน เล่ม ๒, หน้า ๕๔๘.

^{๘๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๔/๑๖๙.

^{๘๒} ทมยันตี, ไชยณวี เล่ม ๒, หน้า ๗๑๙.

^{๘๓} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๑๖๒.

^{๘๔} ชุ.ม. (ไทย) ๒๕/๑๙๖/๕๗๖.

^{๘๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๘๑/๓๐๕.

^{๘๖} ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๙๓/๑๑๐.

พุทธองค์ตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย ปฏิจจสมุปบาท เป็นอย่างไร คือ เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามณะจึงมีตถาคต
เกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุอันนั้น คือ ความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดา
ความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้ ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุธาตุนั้น ครั้นรู้บรรลุแล้วจึง
บอกแสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่าย^{๘๗}

ดังเช่น ธรรมนิยายเรื่องไวษณวี ฉากที่คุณวรรณษา ครุ่นคำนึงถึง “ที่มาของมนุษย์” และผู้ที่
ไขคำตอบนี้คือพลังลึกลับที่แฝงเร้นอยู่ในกายของลูกสาว “ไวษรี” ว่า

พลังที่จะจุดแปลว่าเคลื่อนออกจากธาตุชั้นธ บางทีใช้คำ “มรต” เสียงรวิ มะระตะ มรณะคือ
ตาย แต่จิตจะเคลื่อนไปเพื่อปฏิสนธิใหม่ วนเวียนเป็นวัฏฏะ เกิด-ดับ แยกเปลวเทียนที่เห็นรุ่งโรจน์
จริงแท้แสงสว่างก็เกิดดับติดต่อกันไป จนกว่าเมื่อดับเชื่อมตการดับจึงเป็นนิรันดร์ ฉะนั้นเมื่อมรต
ย่อมมีชาตะ คือมีชาติ มีภพใหม่วนเวียนมิสิ้นสุดโยมيناกลัว^{๘๘}

ตรงกับข้อความในสุเมธาเถรีคาถาที่ว่า

สังสารวัฏเป็นสภาวะยึดยาวสำหรับพวกคนเขลา ผู้ร้องให้อยู่บ่อย ๆ เพราะบิดามารดาตาย
พี่ชายน้องชายถูกฆ่า และตัวเองถูกฆ่า ในสังสารวัฏที่มีเบื้องตันและเบื้องปลายรู้ไม่ได้แล้ว ขอ
พระองค์ทรงโปรดระลึกถึงน้ำตา น้ำนม เลือด และกองกระดูก ของสัตว์ทั้งหลายผู้ต้องเที่ยวไปมา
ว่ามากเพียงไรเพราะความที่สังสารวัฏมีเบื้องตัน และเบื้องปลายรู้ไม่ได้แล้ว^{๘๙}

ปฏิจจสมุปบาทจากธรรมนิยายเรื่องจิตา ในตอนที่คุณทัศนียสามารถวางใจจากความโศกที่
กำลังจะสูญเสียหลานสาวที่อยู่ในวัยกำลังน่ารักไป ดังความว่า “ผู้รู้จักความตายย่อมอยู่เหนือ
ความตายเกิด-ตายคือการเดินทางผ่านเส้นเส้นหนึ่งเท่านั้น วัฏจักรแห่งวิญญานหมุนเวียน จนกว่า
“หลุดสู่ความว่าง” จะไม่มีการเวียนวนมาสู่กองทุกข์อีก”^{๙๐}

ตรงกับในพระไตรปิฎกว่า “หลักปฏิจจสมุปบาทฐานะอันนี้ก็เป็นสิ่งที่เห็นได้ยากนัก
กล่าวคือความสงบแห่งสังขารทั้งปวง ความสลัดทั้งอุปธิทั้งปวง ความสิ้นต้นหา วิราคะ นิโรธ
นิพพาน”^{๙๑} “เราเองมีความตายเป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่ในสิ่งที่มีความตายเป็นธรรมดาแล้ว
แสวงหาจนได้บรรลุนิพพานที่ไม่มีความตาย ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า และเกษมจากโยคะ..ทั้งญาณทัสสนะ
ได้เกิดแก่เราว่า วิมุตติของเราไม่กำเริบ ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก”^{๙๒}

^{๘๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๗๘.

^{๘๘} ทมยันตี, **ไวษณวี** เล่ม ๒, หน้า ๔๑๙.

^{๘๙} ข.เถรี. ๒๖/๔๙๗/๖๓๖.

^{๙๐} ทมยันตี, **จิตา** เล่ม ๒, หน้า ๖๑๔-๖๑๕.

^{๙๑} ม.ม. (ไทย), ๑๒/๒๘๐/๓๐๕.

^{๙๒} ม.ม. (ไทย), ๑๒/๒๘๐/๓๐๔.

ตารางที่ ๓.๒ : ปฏิจสุมปบาทในธรรมนิยายของทมนันตี

ธรรมนิยายของทมนันตี	นิทานธรรมบท	พระไตรปิฎก
๑. เลขศูนย์ คือวงกลม ย่ำหมุนเวียนเป็นวัฏจักร เกิดแก่เจ็บตาย ไม่มีสิ้นสุด หากเริ่มก้าว เริ่มเรียนวันหนึ่งจะสูญ. หมดสิ้นด้วยทุกข์ท่วง แห่งวิบากเสร็จสิ้น ^{๙๓}	แต่ชื่อว่า วัฏฏะ ของสัตว์ผู้ ประมาทแล้ว กำหนดไม่ได้; (วัฏฏะ) ของผู้ไม่ประมาทกำหนด ได้; เหตุนั้น สัตว์ผู้ประมาทแล้ว แม้เป็นอยู่ ก็ชื่อว่าตายแล้วแท้ เพราะความเป็นผู้ไม่พ้นไปจาก ทุกข์ มีชาติเป็นต้นได้ ^{๙๔}	ผู้ทำกรรมชั่วต้องเวียนว่ายตาย เกิดอยู่ในสังสารวัฏรู้ไป คนมี ปัญญาน้อยเมื่อเชื่อคนที่ทำ กรรมชั่วนั้นก็ยอมเวียนว่าย ตายเกิดเรื่อยไป ^{๙๕}
๒. การเกิด-ดับ หมุนเวียน นี้แหละ เรียกสังสารวัฏคือ วงจรแห่งการหมุนเวียน เป็น วงกลม คราวนี้เข้าใจหรือยัง ทำไมพระพุทธเจ้าทรงใช้ วงกลมเป็นเครื่องหมายทาง ศาสนา ^{๙๖}	ก็ในสังสารวัฏอันมีที่สุด อันใคร ตามค้นไปก็รู้ไม่ได้ การคณนานับ ตัวท่านผู้บอดด้วยจักขุหามีไม่ ,และพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย ก็ล่วง ไปหลายร้อยหลายพันพระองค์ แล้วในพระพุทธเจ้าเหล่านั้น พระพุทธเจ้าแม้แต่พระองค์เดียว ก็กำหนดไม่ได้ ^{๙๗}	วัฏฏะ หมายถึงสังสารวัฏ คือ การเวียนว่ายตายเกิด ^{๙๘}
๓.พลังวิญญานจึงเป็นความรู้ เบื้องต้นในพระพุทธศาสนา เป็นการเรียนให้รู้ว่าการ บังเกิดของชีวิตต้องอาศัย อะไรบ้าง ขณะที่ทาง วิทยาศาสตร์ได้วางกฎไว้ มากมายทางพระพุทธศาสนา ได้วางกแห่งปฏิจสุมปบาท	พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น แล ประทับนั่ง ณ ควางไม้โพธิ พฤกษ์ เมื่อพระอาทิตย์ยังไม่ อัสดงคตเทียว ทรงก่การจัดมารและ พลแห่งมารแล้ว ในปฐมยาม ทรง ทำลายความมืดที่ปกปิดบุพเพ นิวาสญาณ, ในมัชฌิมยาม ทรง ชำระทิพจักขุให้หมดจดแล้ว, ใน	“สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ฯลฯ สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ฯลฯ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ฯลฯ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี ฯลฯ สิ่งใดสิ่งหนึ่งมี ความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่ง นั้นทั้ง หมดล้วนมีความดับไป เป็นธรรมดา” ^{๑๐๑}

^{๙๓} ทมนันตี, จิตา เล่ม ๑, หน้า๑๘๘.^{๙๔} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๓๐๖.^{๙๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/ ๓๐๗/๓๗๑.^{๙๖} ทมนันตี, จิตา เล่ม ๑, หน้า ๓๑๐.^{๙๗} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๒๐.^{๙๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓/๖.

ปฏิจจะ แปลว่า อาศัย สมุพ บาท แปลว่าบังเกิด กฎนี้เป็น กฎแรกที่กล่าวถึงการบังเกิด ของชีวิต อันเป็นกฎของ สากลจักรวาล เพียง “รู้” การบังเกิดของชีวิตจะรู้ความ เป็นไปและสิ้นสุด ไม่รู้ต้นจะรู้ ปลาย จะรู้จุดจบได้ฤ ^{๙๙}	ปัจฉิมยามทรงอาศัยความกรุณา ในหมู่สัตว์ ทรงหยั่งพระญาณลง ในปัจจยาการแล้ว ทรงพิจารณา ปัจจยาการนั้น ด้วยสามารถแห่ง อนุโลมปฏิโลม ในเวลาอรุณขึ้น ทรงบรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณ พร้อมด้วยอัศจรรย์หลายอย่าง ^{๑๐๐}	
๔. มนุษย์ประกอบด้วยสิ่ง ๕ ทุกคน คือ เบญจขันธ์ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เรียงแค่ ๕ อย่างให้ รู้เท่านั้นจะรู้การบังเกิดของ ชีวิตทุกคน ใครไม่มี ๕ อย่าง ไม่มี ใครไม่เรียนรู้ใน ๕ อย่าง นี้ ไม่รู้จักกมลของชีวิต ^{๑๐๒}	ชั้น ๕ ชื่อว่าสังขาร, ในชั้น ๕ เหล่านั้น ชั้นอื่น หนึ่งชื่อว่าเที่ยง ไม่มี ^{๑๐๓}	บุรุษย่อมสำคัญเบญจขันธ์ใดว่า นี้ของเรา เบญจขันธ์นั้นบุรุษ นั้นย่อมละไปเพราะความตาย บัณฑิตผู้เป็นพุทธมามกะ รู้ชัด โทษนี้แล้วไม่พึงน้อมไปเพื่อ ความยึดถือว่าเป็นของเรา ^{๑๐๔}

๓.๒.๓ อริยสัจ ๔

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จถึงโกฏฐคาม ประทับอยู่ที่โกฏฐคามนั้นรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราและเธอทั้งหลายได้รู้แจ้งแทงตลอดทุกขอริยสัจเราและเธอทั้งหลายได้รู้แจ้งแทงตลอดทุกขสมุทยอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายได้รู้แจ้งแทงตลอดทุกขนิโรธอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายได้รู้แจ้งแทงตลอดทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายถอนภวตัณหาได้แล้ว ภวเนตติ (ตัณหานำไปสู่ภพ) สิ้นไปแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก^{๑๐๕}

ในสติปัฏฐานสูตร พระบรมศาสดาตรัสว่า “ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ อริยสัจ ๔ อยู่อย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์” รู้ชัดตามความ

^{๑๐๑} พุ.จ. (ไทย) ๓๐/๘/๖๙.

^{๙๙} ทมยันตี, จิตา เล่ม ๒, หน้า ๓๗๙.

^{๑๐๐} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๑๗๘.

^{๑๐๒} ทมยันตี, จิตา เล่ม ๒, หน้า ๔๖๑.

^{๑๐๓} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๔/๖๔.

^{๑๐๔} พุ.ม. (ไทย) ๒๙/๔๐/๑๔๙.

^{๑๐๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๕/๙๙.

เป็นจริงว่า “นี้ทุกข์สมุทัย” รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์นิโรธ” รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา”^{๑๐๖}

สอดคล้องกับที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงความหมายของอริยสัจ ๔ ไว้ว่า

อริยสัจ ๔ ความจริงอันประเสริฐ หรือความจริงที่ทำให้คนเป็นอริยะมี ๔ อย่าง คือ ๑.ทุกข์ ความทุกข์ สภาพที่ทนได้ยาก สภาวะบีบคั้น ชัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง ได้แก่ชาติ ชรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รักความปรารถนาไม่สมหวัง โดยย่อว่าอุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์ ๒.ทุกข์สมุทัย เหตุเกิดแห่งทุกข์ สาเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหาทั้ง ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และ วิภวตัณหา ๓.ทุกข์นิโรธ ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา สำรอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกย้อม ไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดภัย เป็นอิสระ คือ นิพพาน ๔.ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรคหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่าทางสายกลาง มรรคมืองค์ ๘ นี้ สรุปลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อริยสัจ ๔ นี้ เรียกสั้น ๆ ว่า ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค^{๑๐๗}

นับแต่วินาทีแรกจนถึงวินาทีสุดท้ายของชีวิต ไม่มีเวลาไหนที่ทุกชีวิตจะพักจากการเผชิญหน้ากับความทุกข์ ทมยันตีได้สื่อเรื่องทุกข์ไว้มากมายภายใต้กรอบของความจริงอันประเสริฐคือ อริยสัจ ๔ ได้แก่ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ในธรรมนิยายทั้ง ๔ เรื่อง คือ ฌาน จิตา มายา และโฆณวี อริยสัจ ๔ ในธรรมนิยายของทมยันตี

อริยสัจ ๔ ในธรรมนิยายของทมยันตี

ธรรมนิยายเรื่องโฆณวี เป็นธรรมนิยายที่ผู้แต่งมุ่งกล่าวถึงการพลัดพราก แม้จะเก่งสักปานใดก็ต้องดำเนินอยู่ภายใต้กฎแห่งความบีบคั้นเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น ดังความที่ทมยันตีแทรกแสดงอริยสัจ ๔ ไว้ในธรรมนิยายเรื่องโฆณวี ตอนที่ตัวละครที่เป็นแพทย์หญิงจมอยู่ในความทุกข์ เมื่อกำลังจะสูญเสียสามีอันเป็นที่รักเนื่องจากโรคร้ายว่า “ทุกข์ที่สุดของมนุษย์คือการพลัดพราก แต่เคยมีมนุษย์คนใดบ้างไม่เคยพลัดพราก ทุกข์อันเป็นสิ่งที่ทนได้ยาก จะแปรเปลี่ยนเป็นสิ่งที่ทนได้ เมื่อรู้เหตุแห่งทุกข์ และเดินไปตามมรรคนั้น จักรู้จักคำว่าวาง เมื่อใดวางถาจะหนักด้วยทุกข์ต่อไป”^{๑๐๘}

^{๑๐๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๖/๓๒๔.

^{๑๐๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐๔.

^{๑๐๘} ทมยันตี, โฆณวี เล่ม ๒, หน้า ๔๓๘.

สอดคล้องกับข้อความในพระไตรปิฎกว่า

ความพลัดพราก ความทอดทิ้ง ความแปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นจากของรักของชอบใจทุกอย่างจะต้องมี ฉะนั้น จะพึงหาได้อะไรจากที่ไหนในสังขารนี้ สิ่งที่เกิดขึ้น มีขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น มีความแตกสลายเป็นธรรมดา เป็นไปไม่ได้ที่จะปรารภว่า ขอสิ่งนั้นจงอย่าแตกสลายไปเลย ตถาคตสละ คลายปล่อย ละ วางสิ่งนั้นได้แล้ว”^{๑๐๙}

ทมนันตีสื่อความจริงเรื่องทุกข์ผ่านธรรมนิยายเรื่องฉาน กับความรู้สึกเหงาๆ ลึกๆโหวงโหวง พิกล จากสัญญาตญาณแห่งการจากที่กำลังจะผ่านเข้ามาในชีวิตของใจแล้วว่า “นอกจากจากตาย ยังมีจากเป็น กฎของโลกสัตว์โลกแม้จะทุกข์แก่กัน หากยอมเป็น “ทุกข์” ทั้งสิ้น”^{๑๑๐}

เชื่อมโยงกับ “ทุกข์” ในพระไตรปิฎกว่า “ชาติเป็นทุกข์ ชราเป็นทุกข์ มรณะเป็นทุกข์โสกะปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสเป็นทุกข์ การประสบกับอารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นทุกข์ การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์”^{๑๑๑}

นอกจากนี้ยังปรากฏ “อริยสัจ ๔” ในธรรมนิยายของทมนันตี ดังที่แสดงในตาราง

ตารางที่ ๓.๓ : อริยสัจ ๔ ในธรรมนิยายของทมนันตี

ธรรมนิยายของทมนันตี	นิทานธรรมบท	พระไตรปิฎก
๑. สัจจะ อันเป็นเลิศที่ พระพุทธเจ้า บรมครู ทรง นำมาสั่งสอนเรียกว่าอริยสัจ แปลโดยตรงว่า สัจจะที่ผู้ ประเสริฐพึงรู้เป็นสัจจะแห่ง ปัญญาโดยตรง อันมี ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ทุกข์ ได้แก่สิ่งอันทนได้ยาก ทั้งกายและใจ ความพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่ชอบ สมุทัยเหตุแห่งทุกข์คือ ตัณหา ยางเหนียวของกิเลส	มนุษย์เป็นอันมาก ถูกภัยคุกคามแล้ว ย่อมถึงภูเข่า ป่า อารามและรุกขเจดีย์ว่าเป็นที่ พึ่ง; สรณะนั้นแลไม่เกษม, สรณะนั้นไม่อุดม, เพราะ บุคคลอาศัยสรณะนั้นย่อมไม่ พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้. ส่วน บุคคลใดถึงพระพุทธ พระ ธรรมและพระสงฆ์ว่าเป็นที่ พึ่ง ย่อมเห็นอริยสัจ ๔ (คือ) ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความ ก้าวล่วงทุกข์ และมรรคมี	นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัยนี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้อาสวะ นี้อาสวสมุทัยนี้อาสวนิโรธ นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา เมื่อเธอ รู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมหลุด พ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้น แล้วก็รู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์ แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป. ^{๑๑๔}

^{๑๐๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๓/๑๓๐.

^{๑๑๐} ทมนันตี, ฉาน เล่ม ๑, หน้า ๒๑.

^{๑๑๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๒๐/๑๑๘.

นิโรธ ความดับทุกข์ ท้ายสุดมรรค คือหนทางดับทุกข์ ^{๑๑๒}	องค์ ๘ อันประเสริฐ ซึ่งยังสัตว์ให้ถึงความสงบแห่งทุกข์ ด้วยปัญญาชอบ; สรณะนั้นแลของบุคคลนั้นเกษม, สรณะนั้นอุดม, เพราะบุคคลอาศัยสรณะนั้น ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ ^{๑๑๓}	
๒.ความรักทำให้เกิดทุกข์ ความพลัดพรากก็เป็นทุกข์ โลกนี้ มีแต่ความว่างเท่านั้น หละหลูก เจ้าเคยมีสิ่ง ที่เจ้าเรียกว่าพี่เจ้า เคยรักและได้รับความรัก ความผูกพันนี้เป็นทุกข์ และแล้ววันหนึ่ง สิ่งเหล่านี้ก็หมดไปเหลือแต่ความว่าง ไม่มีอะไร..วันหน้าเจ้าจะมีอีก สูญเสีย ว่างอีก สลับวนเวียนเช่นนี้ จนกว่าเจ้าจะรับรู้ว่าเป็นธรรมดาโลก ^{๑๑๔}	ลำดับนั้น พระศาสดา ตรัสกะนางว่า " ถ้ากระนั้น เธออย่าเศร้าโศก, ความโศกก็ดี ความกลัวก็ดี ย่อมเกิดแต่ความรัก " ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า "ความโศก ย่อมเกิดแต่ความรัก, ภัย ย่อมเกิดแต่ความรัก; ความโศก ย่อมไม่มี แก่ผู้พ้นวิเศษ จากความรัก, ภัยจักมีแต่ไหน" ^{๑๑๖}	เมื่อบุคคลผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนด ในสังขาร เมื่อบุคคลผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนด ไม่ปราศจากความพอใจ ไม่ปราศจากความรัก ไม่ปราศจากความกระหาย ไม่ปราศจากความเร่าร้อน ไม่ปราศจากความทะยานอยากในวิญญูณ เพราะวิญญูณนั้นแปรผันและเป็นอย่างอื่น โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงเกิดขึ้น ^{๑๑๗}
๓.ใช่แล้ว.ธรรมชาติคือธรรมะ ล้วนสอนให้เข้าใจ กระแสที่แปรเปลี่ยนตลอดเวลา ตัวรู้ผุดขึ้นในใจ ใจตัวเล็กเป็นลำดับ สมาธิ	เมื่อปุณฺณ แม้เป็นดังกองหยากเหื่อเกิดแล้ว, แม้เกิดในระหว่างแห่งมหาชน ผู้ไม่มีปัญญา ไม่มีจักขุ ย่อมไฟโรจน์ล่องด้วยกำลังแห่ง	เมื่อมีจิตเป็นสมาธิอย่างนี้ ฯลฯ ภิกษุนี้จมจิตไปเพื่อญาณทัสสนะ ฯลฯ รู้ชัดว่า.ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป นี้แลเป็นปัญญาสัมปทา กัสสปะ สีล

^{๑๑๔} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๔๘/๘๔.

^{๑๑๒} ทมยันตี, **ไวษณวิ** เล่ม ๒ , หน้า ๖๘๗.

^{๑๑๓} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๓๔๖.

^{๑๑๔} ทมยันตี, **ฉาน** เล่ม ๑, หน้า ๓๔.

^{๑๑๖} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๔๐๑.

^{๑๑๗} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๘๔/๑๔๔-๑๔๕.

คือเบื้องต้นแห่งปัญญา ดังนี้ ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นบันได ต่อเนื่องกันตามลำดับไม่มี ข้ามขั้นได้ ปราศจากศีลไม่ สามารถทรงสมาธิ เมื่อทรง สมาธิ ปัญญา จะ เกิด ไฟศาล ^{๑๑๘}	ปัญญาของตน เห็นโทษใน กามทั้งหลาย และอาณิสส ในการออกบวช ออกบวช แล้ว ย่อมไพบโรจน์ล่วง แม้ ด้วยคุณสักว่าการบรรพชา, แม้ยก (ตน) ขึ้นสู่ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัส สนะ ยิ่งกว่าคุณสักว่าการ บรรพชานั้น ก็ย่อมไพบโรจน์ คือ งามล่วง ซึ่งปุถุชนผู้มีด ทั้งหลาย ^{๑๑๙}	สัมปทา จิตสัมปทา และปัญญา สัมปทาอย่างอื่นที่ยอดเยียมกว่า และประณีตกว่าศีลสัมปทา จิต สัมปทา และปัญญาสัมปทานี้ไม่มี อีกแล้ว ^{๑๒๐}
๔. ทุกคนเกิดมาทุกข์ ดำรง อยู่ในกองทุกข์ และสิ้นสุด ด้วยทุกข์ ก่อนทุกข์ทุกก่อน เคลื่อนไหว สุขน้อยนิดโปรย ให้แค่หยด เปรียบเทียบมิได้ กับทุกข์มหาศาล ไยมนุษย์ รักชีวิตที่ต้องกระเสือก กระสนในกองทุกข์ ^{๑๒๑}	ความอึดในกามทั้งหลาย ย่อมไม่มี เพราะ ฝน คือ กหาปณะ, กามทั้งหลาย มีรส อร่อย น้อย มีทุกข์มาก บัณฑิตรู้แจ้งดังนี้แล้ว ท่าน ย่อมไม่ถึงความยินดีในกาม ทั้งหลายแม้ที่เป็นทิพย์, พระ สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมเป็นผู้ยินดีในความสิ้นไป แห่งตัณหา ^{๑๒๒}	กามนี้เป็นเครื่องข้อง มีความสุข น้อย ในกามนี้มีความยินดีน้อย มี ทุกข์มากผู้มีปัญญารู้ว่า กามนี้เป็น ดุจขอเหล็กแล้วจึงประพุดอยู่ผู้ เดียว เหมือนนอแรด ^{๑๒๓}
๕.สติเป็นบาทต้นแห่งการ ภาวนา สติก่อให้เกิดปัญญา ด้วยเหตุนี้ การเข้าสู่ “นิพพาน” จึงใช้มหาสติ	ชื่อว่าเป็นผู้มีสติมั่นคง เพราะ ความเป็นผู้มีสติตั้งมั่นแล้ว จักละทุกข์ในวัฏฏะอันมี ประมาณน้อยนี้ได้ ^{๑๒๔}	ชื่อว่าญาณ เพราะมีสภาวะรู้ ธรรมนั้น ชื่อว่าปัญญา เพราะมี สภาวะรู้ชัด เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่าปัญญาที่มีความ

^{๑๑๘} ทมยันตี, ฌาน เล่ม ๑, หน้า ๑๙๖-๑๙๗.

^{๑๑๙} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๑๔๘.

^{๑๒๐} ที.สี. (ไทย) ๘/๔๐๑/๑๗๑

^{๑๒๑} ทมยันตี, ไชยณวิ เล่ม ๒, หน้า ๔๐๐.

^{๑๒๒} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๓๓๗

^{๑๒๓} พุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๔๗/๔๗๐.

ก่อให้เกิดพุทธิปัญญา“ดับ” กิเลสทั้งสิ้นทั้งปวงจิตตตขาด กิเลส จินนิพพาน นี่คือกฎ อัสวักขยญาณ ^{๑๒๔}		ชำนาญในอินทรีย์ ๓ ประการ โดยอาการ ๖๔ ชื่อว่า อัสวักขยญาณ ^{๑๒๖}
๖.ข้อสอบที่ยากยิ่ง ข้อสอบ ที่มนุษย์มัก “สอบตก” คือ หัวข้อแห่งการพลัดพราก เพราะสิ่งใดอันเป็นที่รักย่อม ยึดมั่น ถือมั่น เมื่อพรากพลัด กระจัดกระจายย่อมทุกข์ ^{๑๒๗}	การไม่เห็นสัตว์และสังขาร ทั้งหลายอันเป็นที่รัก ด้วย อำนาจความพลัดพราก และ การเห็นสัตว์และสังขาร ทั้งหลาย อันไม่เป็นที่รัก ด้วย อำนาจเข้าไปใกล้ เป็น ทุกข์ ^{๑๒๘}	ความประสพสิ่งอันไม่เป็นที่รักเป็น ทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งอัน เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ บรรดาสิ่ง ใดไม่ได้สิ่งนั้นก็เป็นที่รัก โดยย่อ อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์ ^{๑๒๙}
๗.ทุกข์เป็นครูที่ดีที่สุดของ มนุษย์เมื่อใดมีทุกข์และ กระจำงแจ้งในทุกข์ ปัญญา จะวิมุตติเมื่อนั้น ^{๑๓๐}	เธอชื่อว่าเป็นผู้มากด้วย ปราโมทย์ เพราะความเป็นผู้ บันเทิงในธรรมอันเกิดขึ้น แล้วจากการประพบัติ ปฏิสันถาร และจากความ เป็นผู้ฉลาดในมรรยาหนั้น จัดทำที่สุดแห่งวิญญูทุกข์แม้ ทั้งสิ้นได้ ^{๑๓๑}	ส่วนชนเหล่าใดรู้ทุกข์ เหตุเกิด ทุกข์ ธรรมชาติเป็นที่ดับทุกข์ลง ได้สิ้นเชิง และรู้จักทางปฏิบัติให้ ถึงความดับทุกข์ ชนเหล่านั้นเป็น ผู้ถึงพร้อมด้วยเจโตวิมุตติและ ปัญญาวิมุตติเป็นผู้ควรที่จะทำ ที่สุดแห่งทุกข์ได้ ไม่เป็นผู้เข้าถึง ชาติและชรา” ^{๑๓๒}
๘.มนุษย์ยามใดไม่ติดรูปคน สัตว์ วัตถุ จะวางได้หมด มนุษย์หากรู้จักวาง รู้แก่ทุก อย่างเป็น“มายา”มนุษย์จะ	หากว่า นรชนกล่าวพระพุท พจน์อันมีประโยชน์เกื้อกูล มาน้อย(แต่) เป็นผู้มิปกติ ประพบัติธรรมสมควรแก่	พิจารณาเห็นธรรมทั้งหลาย คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญูณ ที่มีอยู่ในปฐมณานัน โดยเป็นสภาวะไม่เที่ยง

^{๑๒๕} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๑๒๕.

^{๑๒๔} ทมยันตี, จิตา เล่ม ๒, หน้า ๔๒๔.

^{๑๒๖} พุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๐๗/๑๖๘.

^{๑๒๗} ทมยันตี, จิตา เล่ม ๒, หน้า ๕๐๙.

^{๑๒๘} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๓๙๕.

^{๑๒๙} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๙๓.

^{๑๓๐} ทมยันตี, จิตา เล่ม ๒, หน้า ๕๘๑.

^{๑๓๑} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๔/๓๘๓.

^{๑๓๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๓/๖๐๗.

รู้จักคำว่าว่างคือ อนัตตา เมื่อรู้จักอนัตตา ย่อมรู้จัก นิพพาน นิพพานเองก็หมายได้ แต่ยึดไม่ได้เช่นกัน^{๑๓๓}	ธรรมไซ้,เขาละระคะ โทสะ และโมหะแล้ว รู้ชอบมีจิตหลุด พันดีแล้วหมดควายึดถือในโลกนี้หรือในโลกหน้า,เขาย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งสามัญผล^{๑๓๔}	เป็นทุกข์ เป็นสิ่งคอยก่อความเดือดร้อน..เป็นสิ่งที่ต้องแตกสลาย เป็นของว่างเปล่า เป็นอนัตตา เธอย่อมทำจิตให้กลับจากธรรมเหล่านั้น ครั้นแล้วจึงน้อมจิตไปเพื่อ อมตธาตุว่า ‘ภาวะที่สงบ ประณีต คือความระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืนอุปธิกิเลสทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหา ความคลายกำหนัด ความดับ นิพพาน’^{๑๓๕}
---	--	--

๓.๒.๔ นิพพาน

พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในโอวาทปาติโมกข์ ว่า “นิพพานเป็นบรมธรรม ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่นไม่ถือว่าเป็นสมณะ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี่คือการสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย^{๑๓๖}

ปฐมสมุททนิพนสูตร ว่าด้วยอุปมาด้วยแม่น้ำไหลไปสู่สมุทร มีข้อความแสดงพุทธพจน์ที่กล่าวถึงมรรคแห่งการเข้าสู่นิพพานว่า “ภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร หลากไปสู่สมุทร แม่น้ำใด ภาชนะก้นนั้นเหมือนกัน เมื่อเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก ย่อมโน้มไปสู่นิพพาน”^{๑๓๗}

ความหมายของนิพพานจากนิพพานธาตุสูตร มี ๒ ประการคือ “นิพพานธาตุประการหนึ่งเป็นสภาวะมีให้เห็นในอัตภาพนี้ชื่อว่าสุปปาติเสสนิพพานธาตุ เพราะความสิ้นไปแห่งตัณหาที่นำไปสู่ภพ ส่วนนิพพานธาตุอีกประการหนึ่ง เป็นสภาวะมีในกายภาคหน้า ชื่อว่าอนุปปาติเสสนิพพานธาตุ เป็นที่ดับสนิทแห่งภพทั้งหลายได้โดยสิ้นเชิง^{๑๓๘}

^{๑๓๓} ทยันตี, มายา เล่ม ๒, หน้า ๔๐๗.

^{๑๓๔} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๒๑๓.

^{๑๓๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๓๓/๑๔๗.

^{๑๓๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

^{๑๓๗} ส.ม. (ไทย) ๑๔/๙๗/๖๐.

^{๑๓๘} ชุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๔๔/๓๔๔.

สอดคล้องกับที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายของคำว่านิพพานว่า “การดับกิเลสและกองทุกข์เป็นโลกุตตรธรรม และเป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา”^{๑๓๙} สำหรับภาวะแห่งนิพพานเรียกว่า “นิพพานธาตุ” มี ๒ คือ (๑) สอุปาทิเสสนิพพาน หมายถึง ดับกิเลสมีเบญจขันธ์เหลือ (๒) อนุปาทิเสสนิพพาน หมายถึง ดับกิเลสไม่มีเบญจขันธ์เหลือ^{๑๔๐}

ธรรมนิยายของทมยันตีทั้ง ๔ เรื่อง คือ ฌาน จิตา มายา ไชยณวี แม้จะถ่ายทอดธรรมตามแนวทางและรูปแบบแห่งนวนิยาย แต่ก็สามารถถ่ายทอดธรรมผ่านตัวละครอย่างเป็นขั้นตอนตั้งแต่ธรรมในขั้นพื้นฐาน อาทิ ศีล สมาธิ ปัญญา ไปจนกระทั่งธรรมอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ “นิพพาน”

ดังเช่น ธรรมนิยายเรื่องไชยณวี ได้กล่าวถึง “นิพพาน” ไว้ในตอนที่มีหารุณี (ฤๅษี) สอนวิสูตราเพื่อนรักของไชยริตต์เอกของเรื่อง ว่า “นั่นละจิต...เมื่อหมดอุปาทานในรูป เรียกว่า สภาพรูป..คือไร้รูป เหลือจิตดวงเดียวจิตดวงนี้แหละ หากถูกชำระล้างอาสวะกิเลส คือกิเลสละเอียดอ่อนทั้งหมดลงได้ จิตดวงนี้จึงเข้าสู่นิพพาน”^{๑๔๑} ตรงกับข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “กำหนดรู้อาสวะทั้งปวงเป็นผู้ไม่มีอาสวะแล้วนิพพาน”^{๑๔๒}

ตารางที่ ๓.๔ :นิพพานจากธรรมนิยายของทมยันตี

ธรรมนิยายของทมยันตี	นิทานธรรมบท	พระไตรปิฎก
๑. นิพพานใจ ถ้ามุขย์ยังไม่สามารถเข้านิพพาน เธอค่อย ๆ พุดในภาษาที่คนฟังเข้าใจ “มนุษย์ต้องเกิด การตายคือการเกิด” ^{๑๔๓}	ชนเหล่าชั้นชื่อว่าดับสนิทแล้ว ในชั้นธาตุโลกนี้ คือปรินิพพานแล้ว ด้วยปรินิพพาน ๒ อย่าง คือด้วยปรินิพพานที่ชื่อว่าสอุปาทิเสส เพราะกิเลสวัฏอันตนให้สิ้นไปแล้ว ตั้งแต่เวลาที่บรรลुพระอรหัต และด้วยปรินิพพานที่ชื่อว่าอนุปาทิเสส เพราะขันธวัฏอันตนให้สิ้นไปแล้ว ด้วยดับจรมจิตคือถึงความ	เราเป็นผู้มีการเกิดและการตายตามกำหนด การพ้นจากความตายย่อมไม่มีในโลกนี้ฉันใด ในโลกหนาก็ฉันนั้น ^{๑๔๔}

^{๑๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ , พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, หน้า ๑๖๖.

^{๑๔๐} อ้างแล้ว

^{๑๔๑} ทมยันตี, ไชยณวี เล่ม ๒, หน้า ๖๓๗.

^{๑๔๒} ชุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑๓๘/๑๘๖.

^{๑๔๓} ทมยันตี, ไชยณวี เล่ม ๑, หน้า ๘๔.

	บัญญัติไม่ได้ ดังประทีปหาเชื้อ มิได้ ฉะนั้น ^{๑๔๔}	
๒. นิพพานคือการดับกิเลส ทั้งหลาย ทั้งสิ้น ทั้งปวง การเข้า สู่กระแสนิพพาน ทำได้ตั้งแต่ ยามมีชีวิต มิใช่ต้องรอให้ตาย กิเลสเป็นสิ่งที่ต้องดับด้วยใจ เพราะเกิดจากใจ เกิดที่ใดก็ต้อง ดับที่นั่น ทุกข์เป็นปรอหัตถ์ ความสุข กิเลสเป็นปรอหัตถ์ ใจ ^{๑๔๖}	ภิกษุ ผู้มีฉันทะเกิดแล้ว ในพระ นิพพานอันใคร ๆ บอกไม่ได้ พึง เป็นผู้สนใจถูกต้องแล้วก็ดี ผู้มีจิต ไม่เกี่ยวเกาะในกามทั้งหลายก็ดี ท่านเรียกว่าผู้มีกระแสในเบื้อง บน ^{๑๔๗}	มีความเกษมจากโยคะสูงสุด หมายถึงบรรลุนิพพานที่สูงสุดอัน ปราศจากโยคะ ๔ คือ กาม ภพ ทิฏฐิ อวิชชาหมายถึง บรรลุพระนิพพาน ชื่อว่าผู้มี ความปลอดโปร่งจากโยค กิเลส ^{๑๔๘}

๓.๒.๕ กรรม

พระพุทธองค์ตรัสว่า “พระมุนีละกรรมทั้งที่ชั่งได้และที่ชั่งไม่ได้ อันเป็นเหตุก่อกำเนิด เป็น
เครื่องปรุงแต่งภพได้แล้ว ยินดีในภายใน มีใจมั่นคง ทำลายกิเลสที่เกิดในตนได้ เหมือนนักรบทำลาย
เพราะได้ฉะนั้น”^{๑๔๙} “เพราะเหตุนี้แล เธอพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้มีอินทรีย์สงบ มีใจสงบ
กายกรรมวจีกรรม มโนกรรมของผู้มีอินทรีย์สงบ มีใจสงบ ก็จักสงบด้วย เราจักนำกายและจิตที่สงบ
เท่านั้นเข้าไปในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย”^{๑๕๐}

กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือทำด้วยความจงใจหรือตั้งใจทำ ดีก็ตาม
ชั่วก็ตาม จำแนกตาม มูลเหตุมี ๒ คือ ๑.อกุศลกรรม คือ กรรมชั่วที่เป็นอกุศล ๒. กุศลกรรม คือกรรมดี
เป็นกรรมที่เป็นกุศล หากแยกทางทวารคือทางที่ทำกรรม มี ๓ คือกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม
นอกจากนี้ยังมีกรรมที่แบ่งตามให้ผลอีก ๑๒ คือ ๑.ทิสฺฐเวทนิยกรรม กรรมที่ให้ผลในปัจจุบันคือภพนี้
๒.อุปปัชชเวทนิยกรรม กรรมให้ผลในภพที่จะไปเกิดคือภพหน้า ๓. อปรายปริยเวทนิยกรรม กรรมให้ผล
ในภพต่อ ๆ ไป ๔. อโหสิกรรม กรรมเลิกให้ผล ๕.ชนกกรรม กรรมแต่งให้เกิดหรือกรรมที่เป็นตัวนำไป
เกิด ๖.อุปัตถัมภกกรรม กรรมสนับสนุน คือเข้าสนับสนุนหรือซ้ำเติมต่อจากชนกกรรม ๗.อุปปีฬกรรม
กรรมบีบคั้นคือเข้ามาบีบคั้นผลแห่งชนกกรรม และอุปัตถัมภกกรรมนั้นให้แปรเปลี่ยนทุเลาเบาลงหรือ

^{๑๔๕} พุ.พ. (ไทย) ๒๗/๘๗/๕๕๒.

^{๑๔๔} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๓๖๒.

^{๑๔๖} ทยันตี, จิตา เล่ม ๒, หน้า ๔๙๖.

^{๑๔๗} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๔๑๗.

^{๑๔๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๙๐/๔๒๑

^{๑๔๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๙/๑๑๖.

^{๑๕๐} อง.พ.ก. ๒๐/๓๗/๘๒

สั้นเข้า ๘.อุปฆาตกรรม กรรมตัดรอน คือกรรมแรงฝ่ายตรงข้ามที่เข้าตัดรอนการให้ผลของกรรมสองอย่างนั้นให้ขาดหรือหยุดไปที่เดียว ๙.ครุกรรม กรรมหนักให้ผลก่อน ๑๐.พหุกรรม หรือ อาจิณณกรรมกรรมทำมากหรือกรรมชินให้ผลรองลงมา ๑๑.อาสันนกรรม กรรมจวนเจียน หรือกรรมใกล้ตาย ถ้าไม่มีสองข้อก่อน ก็จะให้ผลก่อนอื่น ๑๒.กัตตทากรรม หรือกัตตตาวาปนกรรม กรรมสักว่าทำ คือเจตนาอ่อน หรือไม่ใช่เจตนาอย่างนั้น ให้ผลต่อเมื่อไม่มีกรรมอื่นให้ผล^{๑๕๑}

ดังที่ปรากฏในธรรมนิยายเรื่องไวษณวี ว่า “มนุษย์แค่รู้ดี การรวม การแยกสลายแห่งพลังงานเป็นกฎของความเปลี่ยนแปลง พลังงานน้อยนิดเท่านั้นจะหลุด จากอำนาจนี้ไปสู่ความว่างเปล่า นี่เองเป็นที่มาแห่งพุทธวจนะ มนุษย์ต้องเป็นไปตามกระแสแห่งกรรม”^{๑๕๒} สอดคล้องกับข้อความในพระไตรปิฎกว่า

หมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุกติวินิบาตนรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริตและมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เธอเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดี และเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้แล^{๑๕๓}

ธรรมนิยายของทมนยันตี ๔ เรื่องที่ใช้ในงานวิจัยนี้มีเรื่องของกรรมปรากฏอยู่อีกมาก ดังจะแสดงเปรียบเทียบกรรมในพระไตรปิฎก และอรรถกถาธรรมบท เพื่อให้ทราบถึงแหล่งที่มาของกรรมที่ทมนยันตีได้นำมากล่าวอ้างไว้ในธรรมนิยาย

ตารางที่ ๓.๕ : กรรมในธรรมนิยายของทมนยันตี

ธรรมนิยายของทมนยันตี	นิทานธรรมบท	พระไตรปิฎก
๑.กรรม..คือการกระทำจะมีผลจากอดีตมาสู่ปัจจุบัน และกายหน้า เหมือนเจ้าเคย คำรามในถ้ำ พ่อพยายามเปรียบ เทียบกับสิ่งที่มันเคย	"ผู้มีปกติทำบาป ย่อมเดือดร้อนในโลกนี้ ละไปแล้วย่อมเดือดร้อน เขาย่อมเดือดร้อนในโลกทั้ง ๒, เขาย่อมเดือดร้อนว่า 'กรรมชั่วเราทำแล้ว,' ไปสู่ทุกติ ย่อมเดือดร้อน	โจรผู้ทำกรรมถูกเขาจับได้ ตรงทาง ๓ แยกย่อมเดือดร้อน เพราะกรรมของตน ฉันทโหมสัตว์ผู้ทำกรรมชั่วตายไปแล้ว ย่อมเดือดร้อนในโลกหน้าเพราะ

^{๑๕๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ,พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, หน้า ๔.

^{๑๕๒} ทมนยันตี, ไวษณวี เล่ม ๒, หน้า ๕๐๒.

^{๑๕๓} ที.สี. (ไทย) ๙/๔๗๘/๒๑๑.

คุณเวลาคำรามจะมีเสียงสะท้อนกลับมาใช่ไหม?^{๑๕๔}	ยั้งขึ้น^{๑๕๕}	กรรมของตนฉันนั้น^{๑๕๖}
๒.กรรม.ใครบ้างทวนกระแสแห่งกรรมได้กฎแห่งกรรมเป็นกฎเดียวที่ครอบคลุมสัตว์โลก^{๑๕๗}	"ผู้มักพูดคำไม่จริง ย่อมเข้าถึงนรกหรือแม้ผู้ใดทำแล้ว กล่าวว่ข้าพเจ้ามิได้ทำ,ชนแม่ทั้ง ๒ นั้นเป็นมนุษย์มีกรรมเลวทราม ละไปในโลกอื่นแล้ว ย่อมเป็นผู้เสมอกัน^{๑๕๘}	บุคคลเป็นชวานาก้เพราะกรรม เป็นช่างศิลป์ก็เพราะกรรม เป็นพ่อค้าก็เพราะกรรม เป็นผู้รับใช้ก็เพราะกรรม บุคคลแม้เป็นโจรก็เพราะกรรม เป็นทหารอาชีวิก้เพราะกรรม เป็นปุโรหิตก็เพราะกรรม แม้เป็นพระราชาก็เพราะกรรมทั้งนั้นบัณฑิตทั้งหลายผู้มีปกติเห็นปัจจุสมุปบาท มีความรู้ ความเข้าใจในกรรมและผลของกรรมย่อมพิจารณาเห็นกรรมตามความเป็นจริงอย่างนี้ สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม หมูสัตว์เป็นไปตามกรรม^{๑๕๙}
๓. ตัวกรรมมันรูปร่างยังงัย? เจ้าตัวเล็กอยากรู้ จะได้คอยดูมิให้มันมากิน หลวงปู่กรรมแปลว่าการกระทำ การทำดีเรียกว่ากรรมดี การทำบาปเรียกว่ากรรมเลว กรรมจะมีผลดีหรือชั่วย่อมสุดแต่เจตนา ไม่มีแรงใดสู้แรงกรรม^{๑๖๐}	กรรมดีคนดีทำได้ง่าย, กรรมดีคนชั่วทำได้ยาก, กรรมชั่วคนชั่วทำได้ง่าย,กรรมชั่วพระอริยเจ้าทั้งหลายทำได้ยาก^{๑๖๑}	กรรมที่ข้าพเจ้าได้ทำไว้ดีแล้วนั้น และด้วยเจตนาที่ตั้งไว้มันข้าพเจ้าละกายมนุษย์แล้ว จึงได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๑๖๒}

^{๑๕๔} ทมยันตี, ฌาน เล่ม ๑, หน้า ๑๑๐.

^{๑๕๕} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๒๐๒.

^{๑๕๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๗/๓๗๑.

^{๑๕๗} ทมยันตี, จิตา เล่ม ๒, หน้า ๕๒๗.

^{๑๕๘} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๔/๑๙๘.

^{๑๕๙} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๖๐/๕๘๒.

^{๑๖๐} ทมยันตี, ฌาน เล่ม ๑, หน้า ๘๓.

^{๑๖๑} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๑๙๒.

๔.การกำเนิดเป็นอะไร ใครกำหนดไม่ได้ วิชาของ ตนเท่านั้นทันทีที่ตายวิชา จะทำหน้าที่อย่างยุติธรรม เทวดาจะมายกใครให้เป็น เทวดาทันทีย่อมไม่ได้ นอกจากวิชาที่กำหนด วิชา แปลว่าผลจากกรรม คือการกระทำ ^{๑๖๓}	ธรรมดาผลแห่งกรรม อันใคร ๆ ไม่สามารถจะห้ามได้ ^{๑๖๔}	มหาบุรุษไม่ถวิลตาตุ ไม่ค้อน ไม่เมิน มองตรง มองเต็มตา แลดู คนหมู่มาก ด้วยดวงพระเนตร เปี่ยมด้วยความรัก พระองค์ เสวยผลวิบากในสุคติทั้ง หลาย บันเทิงอยู่ในสุคติ เหล่านั้น เสด็จมาในโลกนี้มี ดวงพระเนตรแจ่มใสดุจตาลูกโค เพ็งคลอ ^{๑๖๕}
---	--	---

๓.๒.๖ เบญจศีล-เบญจธรรม

เบญจศีล หรือ ศีล ๕ หมายถึง การประพฤติดีทางกายวาจา หรือข้อปฏิบัติเพื่อควบคุมกายวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ๕ ข้อ คือ ๑.เว้นจากการทำลายชีวิต ๒.เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ ๓. เว้นจากประพฤติดีกาม ๔.เว้นจากพูดเท็จ ๕. เว้นจากของเมา คือสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ศีล ๕ ข้อนี้เป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปพึงประพฤติ

สอดคล้องกับในพระไตรปิฎกว่า

ถ้าแม่กุลบุตรออกจากตระกูลศุทธบวชเป็นบรรพชิต และเขาอาศัยธรรมวินัยที่เถาคตประกาศแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตไม่พยาบาท เป็นสมาธิปฏิญญา ยินดีกุศลธรรมเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ ธรรมอันเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์^{๑๖๖}

เบญจธรรม หรือ เบญจกัลยาณธรรม ธรรม ๕ ประการ ความดี ๕ อย่าง ที่ควรประพฤติคู่กัน กับการรักษาเบญจศีลตามลำดับข้อดังนี้ ๑.เมตตากรุณา ๒.สัมมาอาชีวะ ๓.กามสังวร (สำรวมในกาม) ๔.สัจจะ ๕.สติสัมปชัญญะ บางตำราว่าแปลกไปบางข้อ คือ ๒.ทาน ๓.สทธานโศช พอใจเฉพาะภรรยาของตน ๕.อัปมาทะ ไม่ประมาท^{๑๖๗}

^{๑๖๒} ชุ.อ. (ไทย) ๓๓/๓๔๑/๒๘๕.

^{๑๖๓} ทมยันตี, จิตา เล่ม ๒, หน้า ๕๓๓.

^{๑๖๔} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๑๗๒.

^{๑๖๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๙/๑๘๖.

^{๑๖๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๔๑/๕๕๓.

^{๑๖๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิชั่น จำกัด, ๒๕๖๖), หน้า ๑๘๗.

สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้แสดงความหมายของศีล และ ธรรม ไว้อย่างเห็นภาพเข้าใจง่ายว่า ศีลหมายถึงการเว้นความชั่ว ธรรมหมายถึงการเพิ่มพูนความดี แบ่งออกเป็นฝ่ายละ ๕ เป็นคู่ ๆ ดังนี้

๑. เว้นจากฆ่าสัตว์และมนุษย์เป็นศีลข้อ ๑ มีเมตตากรุณาต่อสัตว์และมนุษย์ เป็นธรรมข้อที่ ๑
๒. เว้นจากลักทรัพย์ เป็นศีลข้อที่ ๒ ประกอบสัมมาอาชีวะ และมีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นธรรมข้อที่ ๒

๓. สำรวมในกาม เป็นศีลข้อที่ ๓ ยินดีเฉพาะคู่ครองของตนเป็นธรรมข้อที่ ๓
๔. เว้นจากการพูดปด เป็นศีลข้อที่ ๔ พูดจริงเป็นธรรมข้อที่ ๔
๕. เว้นจากการดื่มสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นศีลข้อที่ ๕ มีสติสำรวมระวัง เป็นธรรมข้อที่ ๕^{๑๖๘}

ทัศนะของผู้วิจัยมองว่า แม้การฝึกศีลจะมีหลายระดับ และมนุษย์ทั่วไปในสังคมบางคนอาจยังมีศีลมีธรรมไม่ครบถ้วนบริบูรณ์ทั้ง ๕ ข้อ แต่การระลึกรู้และการเข้าใจในศีล ทำให้รู้จักควบคุมตนเองให้ตั้งอยู่ในความดีทางกาย วาจา ใจ ไม่เบียดเบียนตนและคนอื่น และการปลูกฝังธรรมควบคู่กันไป น่าจะเป็นผลดีกับผู้ปฏิบัติและสังคมโดยรวม เช่น บุคคลใดมีธรรมในข้อเมตตากรุณา บุคคลนั้นย่อมไม่ฆ่าไม่เบียดเบียนสัตว์ เพราะเข้าใจว่าทุกชีวิตมีความรักตัวกลัวตายเช่นเดียวกับเรา ทำให้ไม่ผิดศีลข้อ ๑ หรือหากเรายึดมั่นสัจจะ พูดจริง ทำจริง ไม่พูดส่อเสียด เพื่อเจ้า เราก็จะไม่ผิดศีล ข้อ ๔ เป็นต้น

ตัวละครหลายตัวในธรรมนิยายเรื่อง ฌาน จิตา มายา และไวษณวี ตั้งมั่นอยู่ในศีลในธรรม อันก่อปรด้วยประการพฤติดี การปฏิบัติชอบ ในขณะเดียวกันก็ยังสะท้อนแง่มุมตรงข้ามอันปรากฏอยู่จริงในสังคม มีชาว ย่อมมีดำ มีคนดี ย่อมมีคนชั่ว การสะท้อนภาพสองมุมตามสภาพความเป็นจริงของชีวิต จะทำให้ผู้อ่านมองเห็นผิด-ถูก ดี-เลว ได้อย่างชัดเจนมีมิติมากขึ้น

ดังเช่นธรรมนิยายเรื่องฌาน พ่อแม่ในเมืองลับแลตอบคำถามของใจแก้วที่ว่า “ทำไมศีลทะเล?”^{๑๖๙} พ่อตอบใจแก้วว่า

ดูที่ เจ-ตะ-นา คือความตั้งใจ ความจงใจ ถ้ามีเจตนาล่วงศีล คือผิดศีลจนถึงที่สุดเรียกว่าขาด แต่ถ้ามีเจตนาล่วงศีล พยายามแต่ไม่สำเร็จ เช่นจะฆ่าสัตว์ หากไม่ตาย เรียกว่าทะเล หรือถ้าเจือมือจะประหารแล้วลดลงเสียเป็นต่าง แต่ถ้าไม่สำรวมเจตนาแค่ตลกคคะนอง เฉียดความล่วงศีลเรียกพร้อย ทั้งหมดผู้จะให้ศีลผ่องแผ้วต้องไม่ทำ^{๑๖๙}

ตรงกับข้อความในพระไตรปิฎกว่า “เป็นผู้ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะชอบใจ ที่ไม่ขาด ไม่ทะเล ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไทแก่ตัว อันท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทักท้วงครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ”^{๑๗๐}

^{๑๖๘} สุชีพ ปุญญานุภาพ, **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เรื่องแสงการพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๕๓-๕๔.

^{๑๖๙} ทยันตี, **ฌาน** เล่ม ๑, หน้า ๑๔๙.

^{๑๗๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๗.

ตารางที่ ๓.๖ : เภยจุศีล-เบญจธรรมในธรรมนิยายของทมนันตี

ธรรมนิยายของทมนันตี	นิทานธรรมบท	พระไตรปิฎก
๑.ฆ่าไม่ได้ เป็นบาป มั่นมอง ฉนวนฆ่าคืออะไร บาปคืออะไร หากมันฟัง“ฆ่าคือการทำให้ สัตว์ที่เดินได้วิ่งได้เดินไม่ได้วิ่ง ไม่ได้ เอามาเป็นอาหารอย่าง ที่พวกเจ้าเคยทำ” ^{๑๗๑}	ภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่าปาณาติบาต เป็นโทษไม่สมควรที่บุคคลจะพึง กระทำ, เพราะว่า บุคคลผู้ฆ่าสัตว์ เป็นปกติ ย่อมเศร้าโศกลี้กล นาน ^{๑๗๒}	ฆ่าสัตว์ ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของ เขาไม่ได้ให้ ตัดช่องย่องเบา ปล้นเรือนหลังเดียวดักจี้ในทาง เปลี่ยว เป็นขู้ พุดเท็จ ผู้ทำ (เช่นนั้น)จัดว่าทำบาป ^{๑๗๓}
๒.เขาเรียกอธิฐาน ต้องมีศีล ต้องมีสัจจะ ถึงจะตั้งสัจจาธิ ฐานได้ ทำอย่างจะสำเร็จด้วย ใจ ^{๑๗๔}	ภิกษุกล่าวแล้วว่า พึงจงกรมใน ปฐมยามเป็นต้น ชื่อว่าย่อมกล่าว สอนผู้อื่นฉันใด ตนเองก็ฉันนั้น อธิฐานก็มีจงกรมเป็นต้น ชื่อ ว่าพึงกระทำตนเหมือนอย่างสอน ผู้อื่น. เมื่อเป็นเช่นนี้ ภิกษุนั้นเป็น ผู้มีตนฝึกดีแล้วหนอ ควรฝึก บุคคลอื่น ^{๑๗๕}	เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้เพียบ พร้อมแล้วอย่างนี้ จึงชื่อว่าเป็นผู้ ประกอบด้วยอธิฐานธรรมคือ สัจจะอันยอดเยี่ยมนี้ เพราะ สัจจะนี้เป็นบรมอริยสัจคือ นิพพานอันไม่มีความเลอะเลือน เป็นธรรมดา ^{๑๗๖}
๓.ศีลแปลว่าปกติก็ได้หรือจะ แปลว่าความมีธรรมก็ได้ บาง พวกว่ามาจากศิลา คือหนักก็ ได้ ศิลาคือก้อนหินของเจ้านี้ แหละ ศีลที่แปลว่าปกติคือ จิตอันแท้จริงของคนที่ยังไม่ ปนกิเลส จะเป็นจิตที่ดีงาม เสมอ เรียก ว่า จิตดั้งเดิม	ผู้มีศรัทธา สมบูรณ์ด้วยศีล เพียบพร้อมด้วยยศและโภคะ ย่อมคบประเทศใด ๆ ย่อมเป็นผู้ อันเขาบูชาแล้ว ในประเทศนั้น ๆ; ทีเดียว ^{๑๗๘}	ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมี ศีลสมบูรณ์ มีปาติโมกข์สมบูรณ์ อยู่ จงสำรวมด้วยการสังวรใน ปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วย อาจารย์และโคจรอยู่ จงเป็น ผู้เห็นภัยในโทษแม้เพียง เล็กน้อย สมาทานศึกษาใน สิกขาบททั้งหลาย ^{๑๗๙}

^{๑๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.^{๑๗๒} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๑๗๓.^{๑๗๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๙๗/๑๐๑.^{๑๗๔} ทมนันตี, ฌาน เล่ม ๑, หน้า ๕๑.^{๑๗๕} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๒/๒๐๒.^{๑๗๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๖๖/๔๑๒.^{๑๗๘} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑๕/๒๕๖.^{๑๗๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๖๔/๕๖.

อย่างเจ้าในปัจจุบัน ต่อเมื่อมีความรัก ความอยากได้ ความหลงผิดที่เรียกว่า รัก โลภ หลง เข้ามาจิตจะเปลี่ยนไปจะเลี้ยวความเป็นปรกติ แต่ที่ว่าหนักคือต้องหนักแน่นในความประพฤติในธรรมนั้น ต้องประพฤติจนเป็นปรกติคือไม่ฆ่าสัตว์อย่างที่หลวงปู่สอนให้เจ้ากินแต่ผลไม้ ไม่พูดเท็จ คือพูดจริง คุณลักษณะพิเศษของคนที่นี่คือถือข้อปฏิบัติ เรื่องพูดเท็จเป็นอริศีล แปลว่าข้อห้ามสูงสุด คนพูดเท็จจะอยู่ที่นี่ไม่ได้ เข้ามาเขตนี้ไม่ได้^{๑๗๗}		
๔.ทุกทีมันจับดวงแก้วสวย ๆ กลางตัว อันเป็นการเริ่มต้นแห่งสมถภาวนา บัดนี้..มันสุดลมหายใจ จับลมหายใจก็เป็น นั่นคืออานาปานสติ รากฐานแห่งกรรมฐานยิ่งใหญ่ มนุษย์รู้จักลมหายใจ จนบางทีก็ลืมไปว่าตนเองกำลังหายใจ การ “ลืมหายใจ” คือการลืมสติ และสตินี้เองทรงความสำคัญยิ่ง ขาดสติเมื่อใด ศีล สมาธิ ปัญญา หลุดหมด ขาดหมดเป็นลำดับ^{๑๘๐}	บุรุษผู้ข้ามอกุศลวิตกด้วยหิริได้น้อยคนจะมีในโลก, บุคคลใด กำจัดความหลับใต้อยู่ เหมือนม้าดีดหลบแส้ไม่ให้ถูกตน, บุคคลนั้น หาได้ยาก. ท่านทั้งหลายจงมีความเพียร มีความสดใจ เหมือนม้าดีถูกเขาคัดด้วยแส้แล้ว (มีความบากบั่น) ฉะนั้น ท่านทั้งหลายเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล วิริยะ สมาธิ และด้วยคุณเครื่องวินิจัยธรรม มีวิชาและจรณะถึงพร้อม มีสติมั่นคง จักละทุกข์อันมีประมาณไม่น้อยนี้ได้^{๑๘๑}	ภิกษุพิจารณาเห็นจิตในจิต มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกได้ เราไม่บอกอานาปานสติ แก่ ภิกษุผู้หลงลืมไม่มีสัมปชัญญะ เพราะเหตุนั้น สมัยนั้น ภิกษุจึงชื่อว่าพิจารณาเห็นจิตในจิต มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกอยู่^{๑๘๒}

^{๑๗๗} ทยันตี, ญาณ เล่ม ๑, หน้า ๑๑๒-๑๑๓.

^{๑๘๐} ทยันตี, ญาณ เล่ม ๑, หน้า ๒๒๔.

๕. สดลมหายใจเข้ายาว ๆ แล้วค่อยผ่อน ลมหายใจจะเป็นเครื่องมือกำกับสติได้เสมอ ถ้ามุขหยาไม่รู้จักใช้”จริง. ยามกลัว ยามโกรธ แค่ สดลมหายใจจะทำให้มีสติ สติที่เกิดสัมปชัญญะคือรู้ตัวทั่วพร้อม จะทำให้ความรู้สึกที่เกิดคลายลง^{๑๘๓}	คนมีสติทุกเมื่อรู้ประมาณใน โภชนะที่ได้แล้วนั้น มีเวทนาเบาบาง, (อาหารที่บริโภคนั้น) เลี้ยงอายุอยู่ ค่อย ๆ ย่อยไป^{๑๘๔}	ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า มีสติ หายใจเข้า มีสติหายใจออก เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า “เราหายใจเข้ายาว” เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า “เราหายใจออกยาว”^{๑๘๕}
๖. การได้รู้เห็นทำให้เกิดสติ สติกับปัญญาเป็นตัวเกื้อกูลกัน เมื่อมีทั้งสติ และปัญญา จะทำให้แจ้งในธรรมะ ก่อให้เกิดสมาธิ การมีสมาธิ จะทำให้รักษาศีลได้ ฉะนั้นศีล สมาธิ ปัญญา จึงสัมพันธ์กัน^{๑๘๖}	ท่านทั้งหลายเป็นผู้ประกอบด้วย ศรัทธา ศีล วิริยะ สมาธิ และด้วย คุณเครื่องวิจิตรธรรม มีวิชชา และจรณะถึงพร้อม มีสติมั่นคง จักละทุกข์อันมีประมาณไม่น้อยนี้ได้^{๑๘๗}	บุคคลบางคนในโลกนี้เสมอดน ในด้านศีล สมาธิ ปัญญา บุคคลเช่นนี้ควรเสพ ควรคบ ควรเข้าไปนั่งใกล้ ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะการสนทนาเกี่ยวกับศีล สมาธิ ปัญญา จักมีแก่เราทั้งหลายผู้ถึงความเสมอกันในด้านศีล สมาธิ ปัญญา^{๑๘๘}

๓.๒.๗ อริยมรรคมีองค์ ๘

ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เป็นอย่างไรคือ อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นนั่นแล ได้แก่ ๑. สัมมาทิฎฐิ (เห็นชอบ) ๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) ๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) ๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) ๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) ๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) ๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ) ๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)^{๑๘๙}

^{๑๘๑} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๐/๑๒๓.

^{๑๘๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๔๙/๑๙๐.

^{๑๘๓} ทมยันตี, **ไวษณวี** เล่ม ๒, หน้า ๔๒๑.

^{๑๘๔} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๕/๓๗๘.

^{๑๘๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๔/๓๐๒

^{๑๘๖} ทมยันตี, **ไวษณวี** เล่ม ๑, หน้า ๒๑๕.

^{๑๘๗} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๐/๑๒๓-๑๒๔.

^{๑๘๘} อจ. ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๖/๑๗๕.

^{๑๘๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕

สรุปความหมายขององค์มรรคแต่ละข้อได้ดังนี้

๑. สัมมาทิฏฐิ หมายถึง เห็นอริยสัจ ๔ เห็นไตรลักษณ์ หรือเห็นปฏิจจนุปบาท
๒. สัมมาสังกัปปะ หมายถึง ความนึกคิดในทางสละปลอดจากกาม ความนึกคิดปลอดจากพยาบาทและความนึกคิดปลอดจากการเบียดเบียน
๓. สัมมาวาจา หมายถึง พูดคำสัตย์ ไม่พูดส่อเสียด พูดคำอ่อนหวาน พูดสิ่งมีสาระ
๔. สัมมากัมมันตะ หมายถึง ไม่เบียดเบียนชีวิตสัตว์ทั้งหลาย ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติดีกในกาม
๕. สัมมาอาชีวะ หมายถึง เว้นมิฉฉาชีพ ประกอบสัมมาอาชีพ
๖. สัมมาวายามะ หมายถึง เพียรระวังความชั่วไม่ให้เกิดขึ้น เพียรกำจัดความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำความดีให้เกิด เพียรรักษาความดีไว้

๗. สัมมาสติ หมายถึง พิจารณาเห็นกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม
๘. สัมมาสมาธิ หมายถึง ฌาน ๔^{๑๙๐}

ตัวละครเด่น ๆ ในธรรมนิยายของทมยันตีทุกเรื่อง ล้วนต้องดำเนินตามมรรคาแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ด้วยจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ “นิพพาน”

ดังเช่น ธรรมนิยายเรื่องไวยณวี ขณะที่คุณไมตรีพ้อของไวยรินั่งสมาธิอยู่ในโบสถ์ มีเสียงนุ่มดังก้องโบสถ์ว่า “มรรคคือหนทางแห่งการดับทุกข์ เจ้าได้พบมรรคานั้นในมรรคแปด ย่อลงเป็นศีลสิกขา ความมีศีลเจ้ามีแล้ว ปัญญาสิกขาคือความเห็นชอบ เจ้ามีแล้ว เหลือจิตตสิกขา คือความเพียรพยายาม ขอบต้องเร่งกระทำให้ ไม่มีใครช่วยเจ้าได้ เทวะเองก็หนีไม่พ้นไตรลักษณ์^{๑๙๑}

สอดคล้องกับพุทธพจน์ที่ว่า “พระอริยบุคคลผู้บรรลุอริยมรรค ๔ และผู้ดำรงอยู่ในอริยผล ๔ นี้คือพระสงฆ์ เป็นผู้ปฏิบัติตรงดำรงมั่นอยู่ในศีล สมาธิ และปัญญา^{๑๙๒}

พระพุทธองค์ตรัสไว้ในชาณฺสุโสณิพราหมณสูตรว่า

ยานอันประเสริฐนั้นเป็นชื่อของอริยมรรคมีองค์ ๘ นี้เอง เรียกว่าพรหมยานบ้าง ธรรมยานบ้าง รถพิชัยสงครามอันยอดเยี่ยมบ้างนั้น พึงทราบโดยปริยายนี้แล รถใดมีธรรมคือศรัทธาและปัญญา เป็นแอกทุกเมื่อ มีhiriเป็นงอน มีใจเป็นเชือก มีสติเป็นนายสารถิผู้คอยควบคุมรถนี้มีศีลเป็นเครื่องประดับ มีมานเป็นเพลลา มีความเพียรเป็นล้อ มีอุเบกขาเป็นทวน มีความไม่ย่อภาคได้เป็นประทุน กุลบุตรใดมีความไม่พยาบาท มีความไม่เบียดเบียน และมีวิเวกเป็นอาวุธ มีความอดทนเป็นเกราะหนัง กุลบุตรนั้นย่อม ประพฤติเพื่อความเกษมจากโยคะ พรหมยานอันยอดเยี่ยมนี้ เกิดแล้วในตน ของบุคคลเหล่าใด บุคคลเหล่านั้นเป็นนักปราชญ์ มีชัยชนะ ย่อมออกไปจากโลกโดยแท้”^{๑๙๓}

^{๑๙๐} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๐/๔๘๓.

^{๑๙๑} ทมยันตี, **ไวยณวี** เล่ม ๒, หน้า ๖๘๗-๖๘๘.

^{๑๙๒} ชุ.วิ. (ไทย) ๒๐/๖๔๑/๗๑.

^{๑๙๓} ส.ม. (ไทย) ๑๔/๔/๗.

ตารางที่ ๓.๗ : อริยมรรคมีองค์ ๘ จากธรรมเนียมของทมยันตี

ธรรมเนียมของทมยันตี	นิทานธรรมบท	พระไตรปิฎก
๑. เมื่อใดบุคคลเห็นอริยสัจ คือ ทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ความดับทุกข์และอริยมรรคมีองค์ ๘ อันยังสัตว์ให้ถึงความดับทุกข์ ด้วยปัญญาอันชอบเมื่อนั้น เขาท่องเที่ยวไป๗ ซาติเป็นอย่างมาก ก็จะทำได้ เพราะสังโยชน์ทั้งปวงสิ้นไป” ^{๑๙๔}	โพนี เผาเชื้อทั้งหลายมากและน้อยไป ฉันทใด;แม้ไฟคืออริยมรรคญาณ ก็จักพึงเผาสังโยชน์ทั้งหลายมากและน้อยไป ฉันทนั้น ^{๑๙๕}	มรรค คือหนทางดับทุกข์ เจ้าได้พบมรรคนั้น ได้เดินตามมรรคนั้นแล้วพยายามเร่งเดินให้เร็วเถิด ^{๑๙๖}
๒. ส่วนชนเหล่าใดรู้ทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ธรรมชาติเป็นที่ดับทุกข์ลง ได้สิ้นเชิงและรู้จักทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ชนเหล่านั้นเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ เป็นผู้ควรที่จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ไม่เป็นผู้เข้าถึงชาติและชรา ^{๑๙๗}	สัตว์ผู้กำหนดแล้วด้วยราคะ ย่อมตกไปสู่กระแสตัณหา เหมือนแมลงมุม ตกไปยังใยที่ตัวทำไว้เองฉะนั้น. ธีรชนทั้งหลาย ตัดกระแสตัณหาเมื่อนั้นแล้ว เป็นผู้หมดห่วงใย ละเว้นทุกข์ทั้งปวงไป. ^{๑๙๘}	ผู้ว่าง ทรัพย์ สมบัติ เกียรติยศ และสิ่งอื่น ๆ ลงได้ กระทั่งท้ายสุดสังขาร จะรู้แจ้งด้วยทุกข์ต้นเหตุแห่งทุกข์ จากนั้นจะก้าวอย่างไปสู่ “มรรค” หนทางแห่งการดับทุกข์ได้อย่างปลอดภัย ^{๑๙๙}
๓. เมื่อมีทุกข์เป็นสิ่งที่ทนได้ยาก ต่างต้องหามรรคดับทุกข์ มรรคนั้นบ้างใช้พระศาสนา บ้างใช้กิเลสตัณหา มาห่อหุ้มทุกข์ไว้ภายใน โดยหาไม่รู้ไม่ทุกข์จะ	ส่วนในโลกหน้า ย่อมเดือดร้อน เพราะทุกข์ในอบายอันร้ายแรงยิ่ง ด้วยความเดือดร้อนเพราะวิบาก ^{๒๐๑}	ภิกษุทั้งหลายผู้ใดศรัทธาเชื่อมั่นในธรรมเหล่านั้นอย่างนี้ ผู้นี้เราเรียกว่า “สัทธานุสาารี” ก้าวลงสู่อริยมรรคหยั่งลงสู่ภูมิของสัตตบุรุษ

^{๑๙๔} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๓๓/๒๒๔.

^{๑๙๕} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑๒/๓๗๙.

^{๑๙๖} ทมยันตี, **ไวษณวิ** เล่ม ๒, หน้า ๖๘๗.

^{๑๙๗} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๙๒/๖๐๗.

^{๑๙๘} พุ.เถรี.อ. (ไทย) ๒/๔/๔๕๓/๒๑๘.

^{๑๙๙} ทมยันตี, **จิตา** เล่ม ๒, หน้า ๓๓๔.

เพิ่มพูน เป็น ลำดับ ท้ายสุดยิ่ง หนัก ยิ่งจมดิ่งสู่รณานต์ ^{๒๐๐}		ผ่านภูมิของปุณฺณได้ แล้ว ไม่ควรทำกรรมที่ทำแล้วไป เกิดในนรก ^{๒๐๒}
๔.“เดินมาถูกทาง” ทางอันเดิน ไปสู่ความสงบ มีอยู่แล้ว สั่งสอน กันไว้แล้ว แม้มีหวังเดินไปสู่ กระแสพระนิพพาน แคปฏิบัติให้ เกิดสุขก็กระทำกันได้ มรรคแปด หนทางแปด สายใครก็ตาม ให้รู้ ตัวอยู่ ในใจเสมอว่า คนมี ความเห็น ชอบคือเห็นทางดี ถูกต้องมีความคิด การพูด การ กระทำ อาชีพ และพยายามชอบ ท้ายสุดกระทำตนให้มีสติชอบ ผู้ บริบูรณ์เช่นนี้สมาธิจะชอบ เพราะผู้ระงับกาย วาจา ใจ ไป ในทางดีงาม สติย่อมมั่นคง ^{๒๐๓}	ผู้ใด ในศาสนานี้แล รู้ชัดความสิ้น ไปแห่งทุกข์ของตน,เราเรียกผู้นั้นซึ่ง มีภาระอันปลงแล้ว ผู้พราดได้แล้ว ว่า เป็นพราหมณ์ ^{๒๐๔}	มีขณิมาปฏิบัติอันเป็น ปฏิบัติทาก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อ สงบระงับเพื่อยิ่งเพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน คืออะไรคือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ^{๒๐๕}

๓.๒.๘ พรหมวิหารธรรม

“พรหมวิหาร” หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมประจำใจอันประเสริฐ ธรรมประจำใจของท่านผู้มีคุณความดียิ่งใหญ่ มี ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ^{๒๐๖}

พรหมวิหารธรรมเป็นหลักประพจน์ที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยชอบ ได้แก่ (๑) เมตตา คือความรักปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า (๒) กรุณา คือ ความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใส่ใจในอันจะปลดเปลื้อง

^{๒๐๑} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑๑/๒๐๒.

^{๒๐๐} ทมยันตี, **ไวษณวี** เล่ม ๒, หน้า ๓๔๔.

^{๒๐๒} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๑๐๑/๓๒๑.

^{๒๐๓} ทมยันตี, **จิตา** เล่ม ๑, หน้า ๒๘๘.

^{๒๐๔} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓๖/๔๗๑.

^{๒๐๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๑/๓๒.

^{๒๐๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, หน้า

บำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ (๓) มุทิตา คือ ความยินดีในเมื่อผู้อื่นมีความสุข มีจิตผ่องใส
บันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงเป็นปกติสุข พลอยยินดีด้วย
เมื่อเขาได้ดีมีความสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป (๔) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง อันจะทำให้ดำรงอยู่ใน
ธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง
พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรกับเหตุอันตนประกอบ
พร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ
เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับที่
รับผิดชอบของตน^{๒๐๗}

ในธรรมนิยายเรื่องจิตา คุณเอื้อย ป้าของจิตา พิศราห์ถึงความเปลี่ยนแปลงของคุณทัศนีย์
มารดาตนว่า “ความสงบใจเย็นเป็นอันดับต้น ความเมตตาเพิ่มมากจนเห็นชัด กระแสแห่งธรรมะเป็น
กระแสเย็น เมื่อใดกระแสเย็นไหลผ่าน จิตจะรับกระแสนั้นแผ่ซ่านไปทั่ว”^{๒๐๘} “พลังแห่งเมตตา ผู้ที่มี
พลังเมตตาสูงสุดเรียก เมตตาเจโตวิมุติ เจโตวิมุติแปลว่าหลุดพ้นจากใจ คือเมตตาอย่างบริสุทธิ์ใจ ไม่มี
สิ่งใดเจือปน”^{๒๐๙}

ธรรมนิยายเรื่องฌาน ครอบครัวของพรณธราซึ่งมีบิดาที่ป่วยหนัก จึงพากันมาปล่อยนก
ปล่อยปลา ทุกคนอึ้งเอิบใจ ทมยันตีบรรยายไว้ในช่วงนี้ว่า “ภาษาเดียวในโลกที่เหมือนกัน ภาษาที่รู้แก่
ใจโดยไม่ต้องพูดจากัน คือภาษารัก ภาษาเมตตา กรุณาต่อกัน”^{๒๑๐}

ธรรมนิยายเรื่องไวยณวี ฉากที่สตรีนางหนึ่งวางร่างลูกน้อยในอ้อมแขนลงต่อหน้าแท่นบูชา
เสียงคร่ำครวญร่ำไห้ จากหัวอกแม่โหยหวน ชีวิตที่จวนจะหลุดลอยอยู่ต่อหน้า ควรทำอะไร? นั่นคือ
คำถามที่เธอต้องให้คำตอบ “เมตตา กรุณา ฤ อุเบกขา”^{๒๑๑}

ตารางที่ ๓.๘ : พรหมวิหารธรรมในธรรมนิยายของทมยันตี

ธรรมนิยายของทมยันตี	นิทานธรรมบท	พระไตรปิฎก
๑. “เทศน์” ที่ฟังการโลก ฤ ท ร า บ ซึ่ง เท า เท ศ น์ ที่ ร ู้ กระจ่าง จากภายในตน พระ เทวดา มิได้อยู่อื่นใด หากภายใน	บุคคลไม่ใช่ผู้ซื้ออริยะ เพราะ เหตุที่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ; ส่วนผู้ใด ตั้งอยู่ไกลจากความ เบียดเบียนเพราะไม่เบียดเบียน	ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีเมตตาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไป

^{๒๐๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗,
(กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑) , หน้า ๑๒๔.

^{๒๐๘} ทมยันตี, **จิตา** เล่ม ๒, หน้า ๓๔๘.

^{๒๐๙} ทมยันตี, **จิตา** เล่ม ๑, หน้า ๓๒๑.

^{๒๑๐} ทมยันตี, **ฌาน** เล่ม ๒, หน้า ๓๗๙.

^{๒๑๑} ทมยันตี, **ไวยณวี** เล่ม ๑, หน้า ๒๕๙.

ตน อยากเป็นพระต้องมีศีล สมาธิ ปัญญา อยากเป็นพรหมต้องมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา อยากเป็นเทวดาต้องมี หิริ โอตตัปปะ^{๒๑๒}	สัตว์ทั้งปวงด้วยฝ่ามือเป็นต้น คือเพราะความที่ตนตั้งอยู่แล้ว ในภาวนามีเมตตาเป็นต้น, ผู้นี้ พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า อริยะ^{๒๑๓}	ตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ ทุกสถานด้วยเมตตาจิตอัน พระองค์ทรงเจริญพรหมวิหาร ๔ ประการ หลังจากสวรรคต แล้วได้เสด็จเข้าถึงพรหมโลก^{๒๑๔} บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วย หิริและโอตตัปปะ ตั้งมั่นอยู่ใน สุกกธรรม (กุศลธรรม) เป็นผู้ สงบระงับ เป็นคนดีงาม ท่าน เรียกว่า ผู้มีเทวธรรมในโลก^{๒๑๕}
๒.วันนี้เจ้าละเมิด คือไม่ได้ลัก ขโมยหากละเมิดในทรัพย์ผู้อื่น เพราะเจ้าปล่อยเปิดไถ่ของเขาไปหมด.เจ้ามีเมตตากรุณา หากขาด อุเบกขา “อุเบกขา คือ การวางใจ เป็นกลางวางเฉย เพราะสัตว์มันมีกรรมเป็นที่ไป เหมือนกวางที่ต้องตายให้เจ้าเก็บไปให้แม่เจ้ากิน^{๒๑๖}	ชีวิตย่อมเป็นที่รักยิ่งของเหล่า สัตว์ที่เหลือ เว้นพระชินาสพเสีย ,อันพระชินาสพ ย่อมเป็นผู้วางเฉยในชีวิตหรือในมรณะโดยแท้^{๒๑๗}	จิตประคองไว้แล้วอย่างนั้น ย่อมวางเฉยดีด้วย อำนาจอุเบกขา ด้วย อำนาจศรัทธาสัทธินทรีย์จึงมี ประมาณยิ่งเจริญอุเบกขา-สัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่ง การตรัสรู้คือความวางใจเป็นกลาง)^{๒๑๘}
๓.พลังแห่งเมตตา ผู้ที่มีพลังเมตตาสูงสุดเรียก เมตตา เจโตวิมุติ แปลว่าหลุดพ้นจากใจ คือเมตตาอย่างบริสุทธิ์ใจไม่มีสิ่งใดเจือปน ใครที่มีกระแสนี้จะได้อานิสงส์สืบเฝ้าอย่างหลับและตื่น	เขาเมื่อได้สหายผู้มีเมตตาเป็น วิหารธรรมเช่นนั้น พึงครอบงำอันตรายทั้งหลาย คือ "อันตรายที่ปรากฏ มีสีหะและพยัคฆะเป็นต้น และอันตรายที่ปกปิดมีราคะ และโทสะเป็นต้น" ทั้งหมด	เมตตาเจโตวิมุติที่บุคคลเสพแล้วเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานพาหนะแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สังสมแล้วปรารถดีแล้ว พึงหวังอานิสงส์ ๑๑ ประการ

^{๒๑๒} ทยันตี, ไชยณวิ เล่ม ๒, หน้า ๖๙๓.

^{๒๑๓} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๙/๙๑.

^{๒๑๔} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๑๐/๓๗๖.

^{๒๑๕} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๖/๓.

^{๒๑๖} ทยันตี, ญาณ เล่ม ๑, หน้า ๑๑๓.

^{๒๑๗} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๐/๗๓.

^{๒๑๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๐/๒๘๕.

เป็นสุข ไม่ฝืนร้าย เป็นที่รักของ มนุษย์และเทวดา ไฟ ยาพิษ อาวุธ ทำอันตรายไม่ได้ ทำสมาธิ ได้เร็ว ยามตายไม่หลงตาย จะมี สติ บรรลุมรรคผล ^{๒๑๙}	ที่เดียวแล้ว พึงเป็นผู้มีใจยินดี มี สติมั่นคง เทียบไป คืออยู่กับ สหายนั้น ^{๒๒๐}	คือ ๑. หลับเป็นสุข ๒. ตื่นเป็น สุข ๓. ไม่ฝืนร้าย ๔. เป็นที่รัก ของมนุษย์ทั้งหลาย ๕. เป็นที่ รักของอมมนุษย์ทั้งหลาย ๖. เทวดาทั้งหลายรักษา ๗. ไฟ ยาพิษ หรือศัสตรา ๘.จิตตั้งมั่น ได้เร็ว กล้ากราย บุคคลนั้น ไม่ได้ ๙. สีหน้าสดใส ๑๐.ไม่ หลงลืมสติตาย ๑๑.เมื่อยังไม่ บรรลุคุณวิเศษ อันยิ่ง ขึ้นไป ย่อมเข้าถึงพรหมโลก ^{๒๒๑}
--	--	---

๓.๒.๙ มรณสติ

มรณะ เป็นइन ความจุติ ความเคลื่อนไหว ความทำลายไป ความหายไป ความตายกล่าวคือ
มฤตยู การทำกาลละ ความแตกแห่งขันธ ความทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์ ของเหล่า
สัตว์นั้น ๆ จากหมู่สัตว์นั้น ๆ นี้เรียกว่า มรณะ^{๒๒๒}

การระลึกถึงความตาย หรือ “มรณสติ” ปรากฏอยู่มากมายในธรรมนิยายของทมนันตี ดังที่
ปรากฏในเรื่องฉนวนว่า

มรณสติแปลว่า ให้ระลึกถึงการตายเป็นอารมณ์เพราะไม่มีสัตว์ใดตื่นนอน โวยวายหนีได้ การ
ตายมี ๓ อย่างด้วยกัน การตายที่ประเสริฐสุดคือ สมุจเฉทมรณะ แปลว่าตายขาดตอนไม่กลับ
มาเกิดอีก เพราะสิ้นกิเลสตัณหาที่จะควบคุมให้กลับมาเกิดไม่มี เป็นการตายของพระอรหันต์เจ้าขึ้นไป
ส่วนขณิก มรณะ แปลว่าตายเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นการเคลื่อนที่เกิดดับสลับกันไปเช่นตายเมื่อหายใจ
ออก เกิดเมื่อหายใจออก เกิดเมื่อหายใจเข้า นี่คือการตายของอัปนาสมาธิให้พิจารณาการเกิด การ
ดับ ทุกลมหายใจ สังขารมีความตายที่ละเล็กที่ละน้อยเป็นธรรมดา ท้ายสุดเป็นกาลมรณะ และ
อกาลมรณะ กาลมรณะคือการตายเมื่อสิ้นอายุ ไม่มีใครแก้ไขได้ ด้วยถึงเวลาจะไปเสวยผลกรรม ไม่
ว่าทางดีทางชั่ว แต่อกาลมรณะเป็นการตายก่อน กำหนด เช่น เจ้า..ตอนที่แม่ในถ้ำคาบเจ้ามานั้น
จิตวิญญานเจ้ายังวนเวียนต้องมีผู้รู้ช่วยเหลือ อย่างเช่นหลวงปู่ช่วยเจ้าเพื่อให้เจ้ามาประกอบกรรม
ดี ฉะนั้นถ้าเจ้ารู้ที่อยู่ทุกลมหายใจว่าตายแน่ เจ้าจะได้หมดห่วงใยในโลก อันหาอะไรคงสภาพมิได้

^{๒๑๙} ทมนันตี, จิตา เล่ม ๑, หน้า ๓๒๑.

^{๒๒๐} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓๓/๒๕๗.

^{๒๒๑} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๑/๔๙๕)

^{๒๒๒} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๙๓/๑๖๔.

เจ้าเคยมีแม่ในล้า บัดนี้ไม่มี พี่เจ้าก็พรากรพลัดพราย และไม่นานเจ้าก็ต้องไปจากที่นี่^{๒๒๓}

สอดคล้องกับที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎกว่า

การพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นทุกข์ เป็นโศก การไม่ไปร่วม การไม่มาร่วม การไม่ประชุมร่วม การไม่อยู่ร่วมกับอารมณ์ อันเป็นที่ปรารถนาเป็นที่รักใคร่ชอบใจของเขาในโลกนี้ เช่น รูป เสียงกลิ่น รส โสภณูปะ หรือจากบุคคลผู้ที่มุ่งประโยชน์ มุ่งความเกื้อกูล มุ่งความผาสุก มุ่งความเกษมจากโยคะของเขา เช่น มารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย พี่หญิง น้องหญิง มิตร อำมาตย์ ญาติ หรือสายโลหิต นี้เรียกว่า การพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นทุกข์^{๒๒๔}

เรื่องจิตาก็กล่าวถึงความตายไว้น้อย อาทิ “ถ้าเข้าใจว่าทุกอย่างที่เกิดเป็นมายา ทำไมจะต้องหลงมายามีใครบ้างมาเกิดโดยไม่ผ่านความตาย มาก่อนแล้วใครบ้างเกิดแล้วไม่ดับ”^{๒๒๕} และ “ความตายเป็นเหมือนการนอนหลับ การเกิดใหม่ ก็เหมือนกับความฝัน ตอนที่เรายืนในความฝัน เราย่อมไม่คิดว่าเราฝัน แต่เราคิดว่าจริง”^{๒๒๖} “เมื่อการเกิด-ดับ เป็นปกติทำไมจะต้องกลัว..มีใครบ้างไม่ตาย พระศาสดาทุกศาสนาตายไหม? พระจักรพรรดิผู้ทรงพระราชอำนาจเหนือชีวิตผู้อื่นตายไหม?”^{๒๒๗} สอดคล้องกับข้อความในชาธัมมสูตรว่า “แม้ผู้ใดพึงมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ผู้นั้นก็มีความตายอยู่เบื้องหน้า ความตายไม่ละเว้นใคร ๆ ย่อมย้ายสัตว์ทั้งหมดทีเดียว”^{๒๒๘}

ธรรมนิยายเรื่องมายากล่าวถึงความตายอย่างเป็นเรื่องธรรมดาเสมือนหนึ่งว่าการเดินทาง “สังขาร..ย่อมเขามากก็ต้องคืนเขาไป นอกจากคืนหนี้แล้วยังคืนดอกเบี้ยด้วย ความดีคือดอกเบี้ย การทำคุณงามความดีแก่โลก ถือว่าเป็นการใช้หนี้บุญคุณ เมื่อเราจากไปเราไปได้แต่จิตพร้อมด้วยวิบาก คือผลของกรรม แรงพลังจิตที่สูง ทำสมาธิให้จิตมีกำลัง มีเจตน์จำนงให้แน่วแน่ จะได้ไปสู่ภพภูมิที่ดี”^{๒๒๙} ในเสี้ยวแห่งวินาทีที่มนุษย์ถูกตัดสินว่า “ตาย” จริงหรือ ทุกเซลล์ตายหมด อะไรเป็นตัวกำหนดความมนุษย์ในเสี้ยววินาทีที่ต่างกัน..ตอนไหนตาย..ตอนไหนมีชีวิต..ตาย..จากโลก จริงแท้ชีวิตหลังความตายอุบัติ จากนั้น..จะมีอะไรอีก..คนคิดพิศวงถึงลูกโซ่แห่งชีวิต อันเรียกว่า วิบากกรรม^{๒๓๐} ดังข้อความในพระไตรปิฎก ว่า “ไม่มีใครเลย ไม่ว่าจะเป็นสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลกที่จะประกันสิ่งที่มีความตายเป็นธรรมดาว่าไม่ตาย ไม่มีใครเลย ไม่ว่าจะเป็นสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือ มี

^{๒๒๓} ทยันตี, ฌาน เล่ม ๑ , หน้า ๑๔๖.

^{๒๒๔} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๔/๒๐๐/๑๖๕-๑๖๖.

^{๒๒๕} ทยันตี, จิตา เล่ม ๑ , หน้า ๓๐๙.

^{๒๒๖} อ้างแล้ว

^{๒๒๗} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๓๑๐.

^{๒๒๘} ส.ม. (ไทย) ๑๔/๕๑๑/๓๒๓.

^{๒๒๙} ทยันตี, มายา เล่ม ๒ , หน้า ๒๙๓.

^{๒๓๐} ทยันตี, มายา เล่ม ๒ , หน้า ๒๗๕.

ชาติ ชรา และมรณะต่อไปว่า ไม่บังเกิด”^{๒๓๑}

“ไวยณวี” เป็นธรรมนิยายที่กล่าวถึงเรื่องของความตายมากที่สุด ดังข้อความว่า “คุณวรรณาต้องเตือนตนเป็นนิตย์ ตาย เป็นปกติ ทุกสิ่งทุกอย่าง เกิด-ดับ เป็นอาจินต์..แสงอาทิตย์เกิดดับ หมุนเวียน ไปไม่ผลิ-ร่วงหล่นทุกวัน เซลล์ทุกเซลล์ในร่างกายก็เกิด-ดับ แปรเปลี่ยน”^{๒๓๒} สอดคล้องกับข้อความในพระไตรปิฎกว่า “ห้วงน้ำที่เต็มฝั่งเมื่อไหลไป ย่อมไม่ไหลกลับฉนใด อายุของมนุษย์ทั้งหลาย เมื่อผ่านไป ก็ย่อมไม่หวนกลับคืน ฉนนัน ห้วงน้ำที่เต็มฝั่งย่อมพัดพาเอาต้นไม้ ที่เกิดอยู่ริมฝั่งให้หัก โคนไป ฉนใด สัตว์ทั้งปวงย่อมถูกชรา และมรณะพัดพาไปฉนนัน”^{๒๓๓} และพ้องกับที่รัชก นามทอน ให้สัมภาษณ์ว่า “เมื่ออ่านไวยณวีจบ ผมรู้สึกว่ ความตายเป็นเรื่องธรรมดา และไม่กลัวความตายอีกเลย”^{๒๓๔}

ทมนันตีเองก็เจริญมรณานุสติอยู่เสมอ ดังที่กล่าวตลอดเวลาว่า “เตรียมตัวกลับบ้าน” เรื่องเกี่ยวกับความตายที่ทมนันตีถ่ายทอดไว้ว่าจะเป็นการถ่ายทอดมาจากประสบการณ์และความเชื่อของทมนันตีโดยตรง

๓.๒.๑๐ เรื่องจิตในธรรมนิยายของทมนันตี

ธรรมนิยายทุกเรื่องของทมนันตีมีวาทะหรือวลีโยงไปถึง “จิต” อยู่เสมอ จะยกตัวอย่างเพื่อให้เห็นภาพ ดังความต่อไปนี้

“ฉาน” สือเรื่องจิตกับนิวรรณ ๕ ไว้ว่อย่างไพเราะครบถ้วนดังข้อความว่

สัตว์คนไหลไปตามความรัก ความพอใจเมื่อไม่พอใจย่อมคุมแค้น พยาบาท ครั้นไม่ได้ดังใจจะกลับหุดหู่ ซึมเซา ท้อแท้ จากนั้นจะฟุ้งซ่านในอดีต หวังในอนาคต หากมียอมลงมือกระทำในปัจจุบันให้ดี จนขึ้นสุดท้ายลงเล.ไม่แนใจในทุกเรื่องเรื่อยไป. นิวรรณคือเขวagtในจิตสัตว์คน อันหาทางออกมิได้ นิวรรณgangันมิให้สมาธิจิตสมบูรณ์”^{๒๓๕}

“จิตา” สือเรื่องกระแสจิตกับเตโชกสิณ ไว้ว่อย่างน่าสนใจว่ “กระแสจิตก็เหมือนพลังคลื่น แปรเปลี่ยนได้ไม่สูญหายอย่างล้orวังเสียดสีกับถนน ทำให้เกิดความร้อน กรุงเทพ ฯ มันร้อน เพราะการเสียดสีอย่างนั้นมันมีมากหรือเอาไม้มาเสียดสีกันทำให้เกิดไฟ การทำอะไรให้ ทางพระเรียกกสิณ ไม่ยากหรือหากมีความเชื่อมั่นแน่วแน่ อำนาจจิตจะเป็นพลังสูงสุดทำได้ทุกอย่าง” หลวงพ่อหยุดนึ่ง “ทำไยยังได้เลย”^{๒๓๖}

^{๒๓๑} อภ.ก. (ไทย) ๓๗/๖๒๔/๖๘๑.

^{๒๓๒} ทมนันตี, **ไวยณวี** เล่ม ๒, หน้า ๕๙๐.

^{๒๓๓} ชุ.ชาม. (ไทย) ๒๘/๑๐๗-๑๐๘/๒๐๐.

^{๒๓๔} รัชก นามทอน, ผู้อ่านและบรรณาธิการสำนักพิมพ์ ณ บ้านวรรณกรรม, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๒๓๕} ทมนันตี, **ฉาน** เล่ม ๑, หน้า ๑๓๖.

^{๒๓๖} ทมนันตี, **จิตา** เล่ม ๑ , หน้า ๑๑๗..

นอกจากนี้ยังสื่อถึงรังสีที่แผ่ออกมาจากจิต ว่ามีทั้งประจุลบ และประจุบวก ดังที่กล่าวไว้ใน ธรรมนิยายเรื่องจิตว่า

จิตที่มีพลังจะมีกระแสแผ่ซ่านจากหัว พลังงานทุกอย่างย่อมมีรังสีกระจายอยู่เสมอ เหตุนี้ผู้ทรง ศีลจารวัตรตรงงาม มักจะทำให้ผู้เข้าใกล้ชื่นชมขึ้น เย็นใจด้วย ผู้พบพระอรียเจ้า แม้แต่ฆราวาส ด้วยกันบางคนเข้าใกล้ เย็นใจ เป็นสุข รักใคร่ บางคนเข้าใกล้ ร้อนรุ่ม เบื่อหน่าย เกลียดชังหน้า นั่นแท้กระแสนจิตที่แผ่กระจายออกมา พลังแห่งจิตดุจคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้ารายที่ กระแสเป็นบวกจะดึงดูด รายที่มีกระแสลบจะผลักรอก^{๒๓๗}

ธรรมนิยายเรื่องไวชริกล่าวถึงจิตเอาไว้ว่า “จิตอันมีอุปาทานก่อให้เกิดรูป จิตกำหนด รูปจิตไวชริไวต่อความรู้ที่เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงของพลังงานทำให้รูปเปลี่ยนไปด้วย ฉะนั้นรูปร่าง มนุษย์ย่อมเป็นไปตามจิตที่ปฏิสนธิดังนี้..ตามนั้นเล่าคือการสลายรูปกลับเป็นพลังงานหมุนวนไม่มีที่ สิ้นสุด..มนุษย์ควรกลัวเกิดมากกว่ากลัวตาย”^{๒๓๘} และ “จิตเร็วกว่าแสง” คนเป็นลูกอธิบายข้อข้องใจ ในทันที เพียงแค่เราคิดว่าเราจะไปที่ใด จิตก็แล่นไปถึงแล้ว และก็ไม่มียะไรกั้นขวางจิตได้^{๒๓๙}

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับจิต งานของทมยันตีก็แนกเช่นเดียวกัน เรื่องความสำคัญ ของจิตจึงสะท้อนผ่านธรรมนิยายว่า “ใจเป็นใหญ่ ใจเป็นประธาน มนุษย์สำเร็จที่ใจ ใจคือจิตนี้แหละ พระพุทธเจ้าก็ทรงสำเร็จที่ใจ”^{๒๔๐} ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้ามีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ”^{๒๔๑}

หลักพุทธธรรมมากมายที่ปรากฏอยู่ในธรรมนิยายของทมยันตีที่นำมาแสดงไว้ข้างต้น แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงของคัมภีร์หลัก ได้แก่ พระไตรปิฎก และคัมภีร์รองคือ อรรถกถาธรรมบท กับธรรมนิยายของทมยันตีทุกเรื่องอย่างชัดเจน จึงกล่าวได้ว่า ทมยันตีศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับหลักธรรม แห่งพระพุทธศาสนาผ่านข้อมูลทั้งปฐมภูมิ และหุตยภูมิเป็นเวลายาวนาน

การที่ผู้วิจัยศึกษาอรรถกถาธรรมบท ก็เพราะเห็นว่าเรื่องเล่าในลักษณะนี้ ไม่ว่าจะแปลมา หรือจะแต่งขึ้นก็ตาม ก็ย่อมมีการเติมแต่ง เพื่อให้งานสื่อออกมาอย่างสนุกสนาน ตื่นเต้น ขวนติดตาม

จากการศึกษาการสื่อพุทธธรรมจากธรรมนิยาย พบว่า “นิทานธรรมบท” ของพระพุทธโฆษาจารย์ และธรรมนิยาย ของทมยันตี มีความคล้ายคลึงกันหลายประการ ดังนี้ (๑) มีเนื้อหาในธรรมสวดคล้อง กันเป็นอย่างดี (๒) ตัวละครที่ใช้ดำเนินเรื่องจับต้องได้คือเป็นตัวละครหลากหลายทั่วไป (๓) มีเรื่องที่ได้เห็น ได้ชัดว่ามาจากจินตนาการ เช่น นิทานธรรมบทมีนางยักษิณี ในธรรมนิยายของทมยันตีก็มี

^{๒๓๗} ทมยันตี, จิตา เล่ม ๒ , หน้า ๕๗๓.

^{๒๓๘} ทมยันตี, ไชยณวิ เล่ม ๒ , หน้า ๕๐๖.

^{๒๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙๑.

^{๒๔๐} ทมยันตี, จิตา เล่ม ๑ , หน้า ๕๘.

^{๒๔๑} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓.

พญานาคหรือมนุษย์ในอุดมคติที่ดีเสียทุกอย่างในเมืองลับแล (๔) ธรรมบทเป็นทางแห่งความดี งานของ
หมยยันตีก็มุ่งเน้นให้เห็นหนทางทำดีตั้งแต่เปลือก กระพี้ จนถึงแก่น (๕) ใช้ถ้อยคำที่สวยงามมีศิลปะทั้ง
ร้อยแก้วและร้อยกรองรวมถึงคำอุปมาอุปมัยที่เปรียบเทียบให้เห็นภาพได้อย่างหมดจดและงดงาม

๓.๓ คำสอนที่เป็นจารีตและวัฒนธรรม

ธรรมเนียมของหมยยันตีหลากหลายด้วยพิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อ ที่
ศึกษาสั่งสมประสบการณ์มายาวนาน หมยยันตีได้ถ่ายทอด และสอดแทรกสิ่งเหล่านี้ผ่านคำสอนได้อย่าง
งดงามกลมกลืนกับเนื้อเรื่อง

๓.๓.๑ คำสอนเรื่องฤกษ์ยาม

ในพระพุทธศาสนาไม่สอนให้เชื่อถือฤกษ์ยาม แต่ปฏิเสธเสียด้วยซ้ำ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้
ว่า “คนโง่เขลาที่มัวรอคอยฤกษ์ยามอยู่ ประโยชน์นั้นแหละเป็นฤกษ์ของประโยชน์ ดวงดาวทั้งหลายจัก
ทำอะไรได้”^{๒๔๒}

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ กล่าวถึงเรื่องฤกษ์ยามไว้ว่า

ทางพระพุทธศาสนาต้องการปลูกฝังดีใน คือดีที่ตัวคน ไม่ใช่ให้ไปติดที่ดินนอก เช่นที่ดวงดาว
เพราะดีในเป็นดียั่งยืนและตรงไปตรงมาส่วนดินนอกยังเป็นที่น่าสงสัย เช่น นาย ก. สอบไล่ได้
เพราะขณะสอบฤกษ์ดี นาย ข. สอบไล่ได้เพราะมีความรู้ความสามารถ เราก็ต้องเห็นแล้วว่า
รากฐานของคนสองคนนี้ไกล กันมาก คนที่สอบได้เพราะฤกษ์ดี (สมมุติว่ามี) นั้น เราจะหวังเอา
ความรู้ความสามารถที่เป็นสาระอะไรไม่ได้เลย แต่คนที่สอบได้เพราะมีความรู้ความสามารถ ย่อม
เป็นผู้มีรากฐานมั่นคงกว่า และเป็นที่พึงประสงค์มากกว่าโดยแท้^{๒๔๓}

ความคิดเห็นของหมยยันตีจากธรรมเนียมเรื่องจิตา ก็เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับ
พระพุทธศาสนา ตามที่ตัวละครที่เป็นพระภิกษุสงฆ์กล่าวว่า “วันนี้เป็นวันดีนะ..วันดีไม่ได้แปลว่าวันครู
วันอธิบดี วันธงชัย ตามที่เขาว่ากัน วันดีคือวันที่คนดี ๆ มารวมกันทำความดี การทำความดีจะทำแต่ชั่ว
ครูช่วยยามเป็นความดีที่ไม่ถาวร ถ้าเราจะดีต้องดีให้ตลอด ดีแต่รากแก้วถึงยอด ฉะนั้นถ้าจะดีให้ตลอด
และรักษาความดีให้ได้ต้องมีสติ”^{๒๔๔}

หมยยันตียืนยันว่าพระพุทธองค์ไม่ทรงให้เชื่อดวงดาวไว้ในธรรมเนียมเรื่องไวษณวีว่า
“ก็..อย่างศุกร์ที่ ๑๓ โรงแรมนั้นยังครึน..พระพุทธเจ้าสอนให้อย่าเชื่อวัน..เชื่อดาว”^{๒๔๕} สอดคล้อง
กับพุทธพจน์ที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายประพฤติชอบในเวลาใด เวลานั้นชื่อว่า เป็นฤกษ์ดี มงคลดี สว่างดี

^{๒๔๒} ชูชา (ไทย) ๒๐/ ๔๙/ ๒๑.

^{๒๔๓} สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**, หน้า ๖๒-๖๓.

^{๒๔๔} หมยยันตี, **จิตา** เล่ม ๑, หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

^{๒๔๕} หมยยันตี, **ไวษณวี** เล่ม ๑, หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

รู้ดี ณะดี ยามดี และบูชาดี” ^{๒๔๖}

๓.๓.๒. คำสอนเรื่องการทำบุญ

หมยันทีกกล่าวถึงเรื่องการใส่บาตร และกรวดน้ำผ่านบทสนทนาของตัวละครในธรรมนิยาย เรื่องจิตว่า “อะไรละนี่ “น้ำคะ” “น้ำกินนะหรือ” คุณทศนียถามซ้ำ “คะ” แม่สาวยืนยัน “แม่ครัวบอก ว่าต้องใส่น้ำด้วย ไม่งั้นตายไปจะไม่มีน้ำกิน” ^{๒๔๗}

หมยันทืออธิบายความในประเด็นนี้ว่า “มนุษย์คิดอย่างใช้ตนเองเป็นมาตรฐาน กระทั่งการ เสพก็ต้องแจกเช่นตนเสพ มนุษย์ยังไม่เข้าใจ การเสพด้วยจิต อันปราศจากกายสังขารแล้ว ความหยาบ ทั้งปวงหาผลไม่ ผู้ละตัณหาอุปาทานแล้วจะเสพแต่บุญกุศล บุญมีผลให้เกิดปิติ ความชุ่มชื่น จิตย่อมเสพ เฉพาะปิตินั้น” ^{๒๔๘} สุดท้ายคุณทศนียบอกกับคนรับใช้ว่า “ไม่ต้องใส่หรง..ท่านหนักเปล่า ๆ” ^{๒๔๙} แต่ กลับเรียกที่กรวดน้ำมากรวดโดยอธิบายความกำกับไว้ว่า “น้ำที่กรวดเป็นแค่เครื่องกำกับสติให้เย็น เพราะจิตที่เย็นเท่านั้นเป็นบุญเป็นกุศลหากใครก็ตามมีสติ แผ่ผลบุญด้วยจิตที่เย็น กอปรด้วยสติแล้ว แค กำหนดจิตโดยไม่ต้องมีน้ำเป็นสื่อ กุศลย่อมบังเกิดมี บังเกิดเป็น ตามจิตปรารถนาเสมอ” ^{๒๕๐}

นอกจากนี้หมยันทียังได้แสดงพรรณนาในธรรมนิยายเกี่ยวกับความหมายของการใส่บาตรว่า การทำบุญตักบาตรนั้น ความหมายจริงแท้คือการเสียสละให้แก่ผู้อื่นโดยมิหวังผลตอบแทน เป็นการกระทำให้เปล่าด้วยความบริสุทธิ์ใจ จึงเป็นการสะสมวิบากดีไว้ในจิตตน วิบากแห่งการ เสียสละทำให้ละวางได้ง่าย วางจากสิ่งเล็กไปสู่สิ่งใหญ่ วางแล้วโยยติดถือ.การจะ ละ ลด ปลด วางมิใช่ ตัดได้ง่าย ๆ ต้องค่อยสะสมนิสสัยอันนั้นตราบนานจนขั้นสุดท้าย จึงตัดสิ้นไม่ออกเงยเหลือเชื่อในกมล สันดาน ^{๒๕๑}

ตัวละครที่เป็นพระสงฆ์ในธรรมนิยายเรื่องจิตกล่าวถึงการพรมน้ำมนต์ว่า

ความหมายของน้ำมนต์ไม่ได้อยู่ที่ผิวหนังแต่อยู่ที่ใจ คนเรามักจะคิดว่าความศักดิ์สิทธิ์อยู่ที่น้ำ พอโดนตัวโดนผิว น้ำมนต์จะทำให้ความไม่ดีหลุดกระเด็นไปหมด ซึ่งผิด..ทุกอย่างอยู่ที่ใจ..จำไว้ใจ เป็นใหญ่เป็นประธาน ใจไม่ดี ให้น้ำมนต์ร้อยกับแปดวัดด้วย ความศักดิ์สิทธิ์ก็ไม่เกิด แต่ถ้าใจจะ หลุดจะพ้น ไม่ต้องอาศัยน้ำมนต์หรง ยกเว้น..น้ำมนต์ช่วยเตือนใจเวลากระทบผิวว่า เย็นไว้นะ โยม เย็นไว้” ^{๒๕๒}

^{๒๔๖} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๕๖/๔๐๐.

^{๒๔๗} หมยันที, จิตา เล่ม ๑, หน้า ๑๗๖.

^{๒๔๘} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๗๖-๑๗๗.

^{๒๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๗.

^{๒๕๐} อ้างแล้ว

^{๒๕๑} หมยันที, จิตา เล่ม ๑, หน้า ๒๖๖.

^{๒๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒-๖๓.

ประเด็นการตีบาตรผู้วิจัยมีความเห็นว่าทมนันตีเชื่อว่า “จิตสำคัญกว่าพิธีกรรม” จิตดีผู้ให้ย่อมสุขใจ ผู้รับก็สามารถซึมซับความใสเย็นนั้น ยกตัวอย่างเช่น เวลาเราได้สนทนากับคนที่จิตใจดี เราก็รู้สึกสบายใจ ถ้าเรื่องที่คุยนั้นเป็นบุญเป็นกุศลก็ยิ่งเกิดปิติอิ่มเอิบใจ ในขณะเดียวกันถ้าคุยกับคนคิดแต่เรื่องลบ ๆ ชอบนิินทว่าร้ายคนอื่น ผู้ฟังก็จะไม่มีความสุข เบื่อหน่าย รำคาญ จากนั้นใส่ก็อาจกลายเป็นน้ำขุ่นได้ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงย้ำเสมอว่าการคบบัณฑิตไม่คบคนพาลเป็นมงคลอย่างยิ่ง ดังข้อความในมงคลสูตรเมื่อเทวดาทูลถามพระพุทธองค์ด้วยคาถาว่า “เทวดาและมนุษย์จำนวนมาก ต่างมุ่งหวังความสุขร่วมกันคิดถึงเรื่องมงคล ขอพระองค์ตรัสบอกมงคลอันสูงสุดด้วยเถิด”^{๒๕๓} พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบดังนี้ “การไม่คบคนพาล การคบแต่บัณฑิต..นี้เป็นมงคลสูงสุด”^{๒๕๔} การแผ่บุญก็เช่นเดียวกัน ผู้ให้มีความสุข เต็มใจให้ และเปี่ยมด้วยความปรารถนาดี ผู้รับน้อมรับความความนอบน้อม ชื่นบาน ทั้งหมดอยู่ที่จิต ดังนี้แล้ว การกรวดน้ำยังสู้น้ำใจที่ใสเย็นไม่ได้ ดังความที่ปรากฏในธรรมนิยายเรื่องจิตาว่า “คลื่นแห่งพลังจิตอันมีเจตจำนง จึงสามารถสือไปสู่พลังวิญญาณ อันมีเจตจำนงเช่นกัน กระแสเมตตาก็เป็นกระแสเยือกเย็นแผ่ไปได้กว้างขวาง”^{๒๕๕}

๓.๓.๓ คำสอนเรื่องวัดและพระสงฆ์

ทมนันตีแสดงความเห็นไว้ในธรรมนิยายเรื่องจิตาว่า

ความเชื่อของบางคนมิได้อยู่กับคน หากกลายเป็นว่าฐานะเขาออกใหญ่โต เขาจะมาโกหกทำไมขณะผู้ทรงศีลดูกันที่จิต มนุษย์ดูกันที่วัตถุประดับประดา คำว่า “วัด” จึงเป็นหลายความหมาย “วัด” ควรอยู่ที่ใจ มิใช่วัตถุ มนุษย์ควรวัดใจตนเอง การไป “วัด” ควรวัดใจว่าทรงศีลได้แค่ไหน หากมากแห่งมนุษย์ต้องไปวัดที่มากและงมงายด้วยวัตถุ ทั้ง ๆ ที่ความจริงไม่ว่าที่ใด มนุษย์วัดใจตนได้ตลอดเวลา^{๒๕๖}

อีกตอนหนึ่งในธรรมนิยายเรื่องจิตาตัวละครกล่าวในทำนองเดียวกันนี้ว่า “ยามใดก็ตามหากเห็นธรรมชาติเป็นธรรมะ แม้ในที่ศรีกัศโครมที่สุกก็สงบสงัดได้ เพราะความสงบสงัดอยู่ที่ใจ วัดก็อยู่ที่ใจเช่นกัน วัดใจ ดูจิตตนทุกวัน นั่นแหละวัด”^{๒๕๗}

กรณีนี้ทมนันตีสื่อว่าการปฏิบัติ การทำความดี อยู่ที่จิตใจของเราเอง ดังนั้นไม่จำเป็นต้องวิ่งไปวัดที่มีวัตถุงดงามอลังการแต่อย่างใด อยู่ที่ไหนเราทำใจให้เป็นวัดได้ คือวัดใจตัวเอง อย่างนี้จึงจะเรียกว่า “ไปวัด” อย่างแท้จริง ประเด็นเรื่อง “พระ” ทมนันตีกล่าวถึงพระพุทธรูปว่า

^{๒๕๓} พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๒๖๑/๕๖๑.

^{๒๕๔} พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๒๖๒/๕๖๒.

^{๒๕๕} ทมนันตี, จิตา เล่ม ๒, หน้า ๔๖๘.

^{๒๕๖} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๕๑๒.

^{๒๕๗} ทมนันตี, จิตา เล่ม ๑, หน้า ๒๓๔.

“พระพุทธรูปจริงแท้เป็นเครื่องกำกับสติ สติน้อมนำให้เห็นธรรมะ ธรรมพาให้เห็นความจริง ความแปรเปลี่ยนเป็นธรรมดาโลก”^{๒๕๘}

ส่วน“พระสงฆ์” ทมยันตีกล่าวไว้ในธรรมนิยายเรื่องจิตาว่า “ราศีผ้าเหลืองจับ” เพียง “เครื่องแบบ” แห่งผู้ปฏิบัติทางธรรม ๒๒๗ ข้อ ยังทำให้สว่างหากปฏิบัติด้วยจิต ได้โดยแท้จริง ความสว่างจะเพิ่มขึ้นเท่าใด..มิใช่จิตรทำให้เป็นพระ จิตต่างหากทำให้เป็นพระ วันนี้ภิกษุตรงหน้า “สว่างพร้อม” ทุกประการ..มาถูกทางแล้วคุณทศนีย์บอกเนิบ ๆ เป็นเส้นทางเดียวที่จะลัดตัดตรงไปได้ ไม่มีเส้นทางอื่น^{๒๕๙}

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงพระสงฆ์กับกรรมผ่านบทสนทนาตอนหนึ่งว่า “ท่านเป็นพระกรรมฐาน ท่านอาพาธ คนแถว ๆ นั้นเชื่อว่าท่านว่า ทำไมท่านช่วยตัวเองไม่ได้..สมาธิไม่ได้มีไว้แสดงอภินิหาร พระบางรูปท่านอาจรู้กรรม ยอมรับกรรมของท่านให้หมด จะได้ไม่ต้องตามติดไปอีก”^{๒๖๐} กรณีนี้ทมยันตีน่าจะเทียบเคียงกับเรื่องของพระโมคคัลลานะที่ในอดีตชาติเคยทำอนันตริยกรรม โดยการทำปิตุฆาต และมาตุฆาต ในชาติสุดท้ายเมื่อเป็นพระอรหันต์แล้ว พระโมคคัลลานะระลึกกรรมหนักอันเคยทำนั้นได้ จึงยอมให้โจรทุบตีจนกระดูกแหลกเหลวเพื่อชดใช้เศษกรรมที่เหลืออยู่ ก่อนที่จะทูลลาพระพุทธองค์เข้าสู่พระนิพพาน

ทมยันตีต่อกย้ำความคิด“พระไม่ได้อยู่ที่จิตร แต่อยู่ที่จิต” ในธรรมนิยายเรื่องไชยณวีว่า “พระคือนักบวช โยคี ฤๅษี..ล้วนเป็นนักบวช เพราะฉะนั้นนักบวชอยู่ที่ใจ อยู่ที่ข้อประพฤติ ไม่ใช่อยู่ที่เครื่องแต่งกายพิธีกรรม”^{๒๖๑} ไม่เพียงแค่นี้เรื่องจิตรทมยันตียังสื่อเรื่องสื่อกับจิตใจผ่านธรรมนิยายว่า “การแต่งตัวด้วยสีขาวไม่ได้บอกว่าใจขาว หรือกระทำการใดขาวสะอาด แต่สีขาวจะเตือนสติคนแต่งให้รู้ตัวว่า ต้องสะอาดทั้งกายและใจ เหมือนการเป็นพระแท้ ไม่ได้อยู่ที่จิตร แต่อยู่ที่ใจ ใครทำตามวินัยสงฆ์ได้ ไม่ต้องห่มจีวรก็เป็นพระ”^{๒๖๒}

เรื่องของการรับศีลถ่ายทอดผ่านการสนทนาของตัวละครเรื่องไชยณวีว่า “ลองถือดูสิคะ”.. “ศีลแปดนะเรอะ” คำถามลึกลับหน่อย ๆ.. “แปดไม่ไหวก็แค่ห้า”..คุณสุนทรียั้งแล้วยังรำคาญ.. “ฉันทัวลั้วซุ่มสา” คนพูดบอกตรง ๆ “บางทีมันก็มีมั่ง”..”พอหลุดก็ต่อเอาสิ..ทำแบบพระ”..คนเป็นเพื่อนนะ..จ้ะก่อนกลับบ้านเราแวะขอศีลพระแล้วกัน”^{๒๖๓} ประเด็นอยู่ที่ประโยคต่อมา “ทำไมต้องขอพระคะ ถือเมื่อไหร่ก็ถือได้เลย พระท่านไม่ได้เก็บศีลไว้หรอก ถ้าศีลเก็บไว้

^{๒๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๐.

^{๒๕๙} ทมยันตี, **จิตา** เล่ม ๒, หน้า ๔๖๘.

^{๒๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๗.

^{๒๖๑} ทมยันตี, **ไชยณวี** เล่ม ๑, หน้า ๑๘๘-๑๘๙.

^{๒๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๙-๒๘๐.

^{๒๖๓} ทมยันตี, **ไชยณวี** เล่ม ๒, หน้า ๓๘๖.

ได้ พระท่านคงไม่เหลือศีลแล้วมั้ง ให้คนโน้นคนนี้ทุกวัน.. “ไม่ด้าย ไม่ได้ เราต้องไปรับจากท่าน ถ้าซื้อไหนเราถือไม่ได้ก็เอาไปคืนท่าน”^{๒๖๔} บทสรุปก็คือ “คุณจันทิมาจัดอยู่ในพวกศรัทธาจริง คือน้อมน่าย่ายและเชื่อง่ายโดยไม่ค่อยไตร่ตรองเท่าไร”^{๒๖๕}

ประเด็นนี้ผู้วิจัยมองว่าทมยันตีเป็นพุทธศาสนิกชนที่เชื่อและปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนาด้วยปัญญา สามารถแยกแยะธรรมออกจากพิธีกรรมได้ กรณีของการรับศีลลาสิกขาที่ปฏิบัติอยู่ทั่วไป ผู้วิจัยมองว่าเป็นอุปายวิธีที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความศรัทธาโดยเฉพาะคนที่มิจิตใจไม่เข้มแข็งพอจึงต้องอาศัยการรับศีลจากพระไว้เตือนใจให้รักษาศีลไว้ให้ได้ ส่วนการรับศีลด้วยตนเองในแบบที่ทมยันตีแสดงไว้ในนิยายก็ไม่ผิด แต่กลับตีเสียอีก ถ้าตั้งใจก็ปฏิบัติเองได้ทุกที่ทุกเวลา ทั้งยังเอื้อให้มีเวลาทำดีมากขึ้น

จากข้อความในข้างต้นแสดงให้เห็นว่าทมยันตีให้ความสำคัญกับจิตใจและการปฏิบัติตนมากกว่าภาพลักษณ์ภายนอก ดังนั้น ทั้งวัดและพระ วัดได้ที่จิตไม่ใช่วัตถุ อาคารสถานที่ หรือเครื่องนุ่งห่มแต่อย่างใด การทำความดีรักษาศีลก็เช่นกันต้องมีจิตใจที่มั่นคง และต้องอาศัยศรัทธาโดยมีปัญญากำกับ สังเกตได้จากหลักธรรมต่าง ๆ ที่ศรัทธาต้องมาคู่ปัญญาเสมอ อาทิ ธรรมอันเป็นกำลัง ที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคง คือ พละ ๕^{๒๖๖} และธรรมที่เป็นใหญ่ (อินทรีย์ ๕) คือ ได้แก่ (๑) สัทธา เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ (๒) วิริยะ ความเพียร (๓) สติ ความระลึกได้ (๔) สมาธิ ความตั้งใจมั่น (๕) ปัญญา ความรอบรู้

๓.๔ สรุป

จากการศึกษาหลักพุทธธรรมจากธรรมนิยาย พบว่า “นิทานธรรมบท” ของพระพุทธโฆษาจารย์และธรรมนิยาย ของทมยันตี มีความสอดคล้องกันหลายอย่างเช่น การเล่าเรื่องมีตัวละคร มีคำเปรียบเทียบ ธรรมนิยาย ๔ เรื่องของทมยันตี คือ ฌาน จิตา มายา ไชยณวี ปรากฎ หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ดังตัวอย่างที่ได้นำมาแสดงและวิเคราะห์ในบทนี้ ทั้งที่เป็นหลักธรรมสำคัญ ได้แก่ ไตรลักษณ์ ปฏิจจนุปบาท อริยสัจ ๔ นิพพาน และกรรม เบญจศีลเบญจธรรม พรหมวิหารธรรม และ อริยมรรคมีองค์ ๘ นอกจากนี้ยังก่อบรรยายคำสอนเกี่ยวกับพิธีกรรม วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ ผู้วิจัยมองว่าทมยันตีมีเพียงมีศิลปะในการถ่ายทอดเรื่องราวเหล่านี้ ผ่านคำสอนทางพระพุทธศาสนา ทมยันตียังสามารถแยกแยะประเพณี หรือความเชื่อที่คนส่วนใหญ่เข้าใจผิด โดยนำมาอธิบายด้วยเหตุและ

^{๒๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘๖.

^{๒๖๕} อ้างแล้ว

^{๒๖๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, หน้า ๒๖๓.

ผล เสมือนหนึ่งการกระเทาะเปลือกที่ไร้ประโยชน์ออกเพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นแก่นคือคำสอน และ ความหมายที่แท้จริงของประเพณีหรือพิธีกรรมทางศาสนานั้น ๆ อันยังประโยชน์ให้เกิดแก่ ผู้อ่านได้อย่างเต็มที่ โดยไม่ทำลายอรรถรสของความเป็นนวนิยายแต่อย่างใด ความชาญฉลาด บวกกับศิลปะในการถ่ายทอดธรรมผ่านนวนิยายของทมยันตี เป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่น่าศึกษา เป็นอย่างยิ่ง